

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ХАРЧОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ
Навчально-науковий інститут економіки і управління**

Кафедра міжнародної економіки

УДК 330.322:338.48

«До захисту в ЕК»

«До захисту допущено»

Директор інституту

Завідувач кафедри

_____ Олег ШЕРЕМЕТ

_____ Світлана ГУТКЕВИЧ

«___» _____ 2022 р.

«___» _____ 2022 р.

**КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА НА ЗДОБУТТЯ
ОСВІТНЬОГО СТУПЕНЯ БАКАЛАВРА**

за освітньо-професійною програмою «Міжнародна економіка»
зі спеціальності 292 «Міжнародні економічні відносини»

на тему: «Харчова промисловість як пріоритетна галузь економіки
України»

Виконав

здобувач 4 курсу, групи МЕ 4-6

Серебрякова Розмарі Олександрівна

Керівник к.е.н., доц. _____

Артамонова Галина Володимирівна

Рецензент _____

Я, як здобувач(ка) Національного університету харчових технологій, розумію і підтримую політику університету з академічної доброчесності. Я не надавав(-ла) і не одержував(-ла) недозволеної допомоги під час підготовки цієї роботи. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

Здобувач _____

Київ – 2022 р

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ХАРЧОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ
Навчально-науковий інститут економіки і управління

Кафедра міжнародної економіки

Кафедра міжнародної економіки
Освітній ступінь - бакалавр
Спеціальність 292 «Міжнародні економічні відносини»
Освітньо-професійна програма «Міжнародна економіка»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри _____

«__» _____ 20__ року

З А В Д А Н Н Я

НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ ЗДОБУВАЧА

Серебрякової Розмарі Олександрівни
(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема роботи
«Харчова промисловість як пріоритетна галузь економіки України»

керівник роботи

Артамонова Галина Володимирівна, кандидат економічних наук, доцент
(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

Тема затверджена наказом по інституту від «__» __ 20__ року №__

2. Строк подання здобувачем освіти роботи 10.06.2022

3. Інформаційна база

нормативно - правові акти, навчальні підручники, навчальні посібники,
монографії, наукові статті, данні Держстату України, електронні ресурси.

4. Зміст основних положень роботи

В розділі 1 розкрито теоретичні основи функціонування харчової промисловості

В розділі 2 розкрито напрями проблеми і перспективи розвитку харчової промисловості України

5. Дата видачі завдання_ 01.09.2021

6. Календарний план виконання дипломної роботи

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН ВИКОНАННЯ РОБОТИ

Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
Підготовка I-го розділу	24.02.2022	Виконано
Підготовка II-го розділу	18.04.2022	Виконано
Завершення написання роботи	27-29.04.2022	Виконано
Передзахист кваліфікаційних робіт	16-17.05.2022	Виконано
Здача готової роботи	10.06.2022	Виконано

Здобувач _____ / _____ /
(підпис) (прізвище та ініціали)

Керівник _____ / _____ /
(підпис) (прізвище та ініціали)

РЕФЕРАТ
до кваліфікаційної роботи бакалавра на тему:
«Харчова промисловість як пріоритетна галузь економіки України»

Кваліфікаційна робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел. Робота містить 1 таблицю, 10 рисунків, кількість використаних джерел – 80, 2 додатки.

Ключові слова: харчова промисловість, якість, конкуренція, державне регулювання, стратегія, структура харчової промисловості, міжнародний досвід, галузі економіки, глобалізація, стратегія розвитку.

Мета і завдання роботи. Метою бакалаврської роботи є аналіз сучасного стану і характерних тенденцій розвитку вітчизняної харчової промисловості, як пріоритетної галузі; виявленні проблем, що істотно гальмують розвиток галузі, та визначенні стратегії розвитку харчової промисловості в умовах глобалізації.

Основні завдання кваліфікаційної роботи:

- визначено сутність виробництва продукції харчової промисловості;
- розкрито структуру харчової галузі економіки України;
- систематизовано державне регулювання харчової промисловості України (нормативно-правові засади регулювання підприємств харчової промисловості України);
- проаналізовано сучасний стан харчової промисловості України;
- визначено основні напрями розвитку харчової промисловості України;
- проаналізовано використання досвіду державного регулювання харчової промисловості країн ЄС;
- визначено стратегії розвитку харчової промисловості в умовах глобалізації.

Предметом роботи є харчова промисловість як пріоритетна галузь економіки України.

Об’єкт роботи - харчова промисловість України.

Методи аналізу. При проведенні аналізу харчової промисловості як пріоритетної галузі економіки України було використано монографічний; статистичний методи: табличний, графічний, рядів динаміки, індексного аналізу, метод порівняння; абстрактно-логічний методи.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1 Теоретичні основи функціонування харчової галузі економіки країни.....	6
1.1 Сутність виробництва продукції харчової промисловості.....	6
1.2 Структура харчової галузі економіки України.....	10
1.3 Державне регулювання харчової промисловості України.....	15
1.4 Сучасний стан харчової промисловості України.....	21
Висновки до розділу 1.....	27
РОЗДІЛ 2 Проблеми і перспективи розвитку харчової промисловості України.....	28
2.1 Основні напрями розвитку харчової промисловості України.....	28
2.2 Використання досвіду державного регулювання харчової промисловості країн ЄС для України.....	37
2.3 Стратегії розвитку харчової промисловості України в умовах глобалізації.....	42
Висновки до розділу 2.....	51
ВИСНОВКИ.....	52
ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	54
ДОДАТКИ.....	63

ВСТУП

Актуальність теми кваліфікаційної роботи. Харчова промисловість незмінно вважалася для України переважною і стратегічно важливою галуззю, яка здатна забезпечити не тільки потреби внутрішнього ринку, а й вагоме місце держави в когорті світових країн – лідерів із виробництва продуктів харчування. Доступність харчових продуктів та їх якість впливають на рівень продовольчої безпеки держави, виступають показниками її соціальної стабільності. З огляду на це необхідність аналізу проблем харчової промисловості й розробки практичних рекомендацій щодо їх подолання не викликає жодного сумніву.

Харчова промисловість у своїй сукупності – це не одна галузь, а сукупність кількох видів промисловості, що виробляють різноманітний асортимент харчових продуктів. Вона охоплює сільське господарство, виробництво харчових продуктів, переробку харчових продуктів, консервацію, пакування, дистрибуцію, роздрібну торгівлю та харчування.

Для України харчова промисловість була і є пріоритетною галуззю, адже сільське господарство відіграє важливу роль в економіці країни. Україна входить у десятку лідерів з виробництва різноманітних сільськогосподарських культур, зокрема кукурудзи та пшениці. Це провідний виробник соняшникової олії, один із основних виробників та експортерів зерна, а також глобальний гравець на цукровому, молочному та м'ясному ринках.

Харчова промисловість займає лідируючі позиції і може забезпечити конкурентоздатність української продукції не лише на вітчизняному ринку, а й на зовнішньому. Саме тому необхідно провести аналіз організаційного розвитку цієї галузі та прийняти заходи щодо усунення причин її занепаду.

Мета кваліфікаційної роботи: полягає в аналізі сучасного стану і характерних тенденцій розвитку вітчизняної харчової промисловості, як пріоритетної галузі; виявленні проблем, що істотно гальмують розвиток галузі, та визначенні стратегії розвитку харчової промисловості в умовах глобалізації.

Згідно поставленої мети, нами було виконано такі **завдання**:

- визначено сутність виробництва продукції харчової промисловості;
- розкрито структуру харчової галузі економіки України;
- систематизовано державне регулювання харчової промисловості України (нормативно-правові засади регулювання підприємств харчової промисловості України);
- проаналізовано сучасний стан харчової промисловості України;
- визначено основні напрями розвитку харчової промисловості України;
- проаналізовано використання досвіду державного регулювання харчової промисловості країн ЄС;
- визначено стратегії розвитку харчової промисловості в умовах глобалізації.

Об'єкт аналізу кваліфікаційної роботи: харчова промисловість України.

Предмет аналізу кваліфікаційної роботи: харчова промисловість як пріоритетна галузь економіки України.

Методи аналізу. При виконанні кваліфікаційної роботи застосовувалися методи: монографічний, статистичний: табличний, графічний, рядів динаміки, порівняння аналізу; абстрактно-логічний.

Інформаційною базою є нормативна законодавча база, підручники, посібники, монографія, наукові статті вітчизняних наукових вчених, статистичні та аналітичні матеріали Державного комітету статистики України, інтернет джерела.

Структура роботи. Кваліфікаційна Робота складається з вступу, двох розділів, висновків, кількість використаних джерел - 80, таблиць - 1, рисунків - 10, додатки - 2.

РОЗДІЛ 1 Теоретичні основи функціонування харчової галузі економіки

1.1 Сутність виробництва продукції харчової промисловості

Харчова промисловість України – це ключова сфера системи суспільного виробництва, від якої залежить матеріальне забезпечення країни, а її розширене прискорене відтворення виступає однією з головних передумов подолання криз та досягнення сталого росту економіки країни.

Надзвичайна роль харчової промисловості в розвитку будь-якої країни окреслюється соціальною цінністю продукції, що має найвище значення для життя і добробуту кожної людини, і тим, що виробничий процес точно поєднує природні, кліматичні, економічні, геополітичні, соціальні та екологічні обставини кожної країни, що узасаднює спеціалізацію окремих країн та їх регіонів на виробництві харчових продуктів, розвиток міждержавних та міжрегіональних зв'язків. До того ж, харчова промисловість є організатором та інтегратором АПК, сприяє розвитку та розподілу складових других галузей як член промислового ринку.

Основним завданням харчової промисловості є забезпечення населення різноманітними продуктами харчування в кількостях та асортименті, достатніх для формування правильного та збалансованого харчування.

Харчова промисловість — галузь економіки, що створює харчові продукти на основі переробки сільськогосподарської сировини (зерна, картоплі, цукрових буряків, олійних культур, м'яса, молока, риби).

Разом із сільським господарством ці галузі посідають друге місце в економіці країни, а харчова — третє місце серед галузей, поступаючись лише паливній промисловості, машинобудуванню та металообробці. Ця обставина визначає найважливішу роль і місце харчової промисловості в структурі господарського комплексу України.

Харчова промисловість - сукупність виробництв, які спеціалізуються на виготовленні готових харчових продуктів або у вигляді напівфабрикатів, а також окремих непродовольчих товарів, виготовлених з натуральної сировини.

Основним постачальником сировини для харчової промисловості є сільське господарство.

Визначальну роль у розміщенні підприємств харчової промисловості мають сировина та споживач (Рис.1.1).

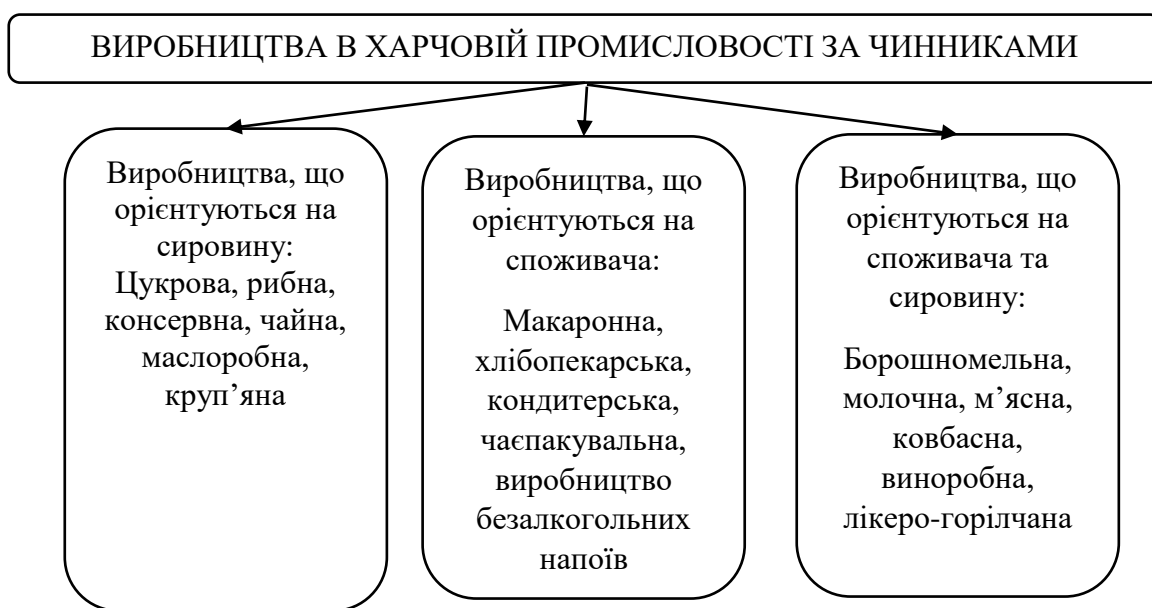

Рис.1.1. Структура харчової промисловості [69]

Джерелами сировини є ті підвиди харчової промисловості, продукція яких швидко втрачає якість при транспортуванні (мало транспортна і звичайна продукція), або через технологічні потреби її швидкої переробки (наприклад, полуниця).

Виробництво, орієнтоване на споживача, яке має або короткий термін зберігання, або витрати на транспортування готової продукції більші за транспортування сировини. Тому їх розміщують у місцях великого скупчення людей.

Деякі підприємства можуть розташовуватися в районах концентрації сировини і орієнтуватися на споживачів. Етапи технологічного процесу цих

виробництв можна поділити територіально. Наприклад, поширення рефрижераторного транспорту дозволило розташовувати ікорні підприємства в населених пунктах, віддалених від водозборів відповідних видів риби.

Розвиток харчової промисловості до середини ХХ ст. характеризується значними національними особливостями, зумовленими традиціями споживання їжі, що відображають певні смаки та уподобання населення різних країн. Глобальна експансія у другій половині ХХ ст. Провідні транснаціональні компанії світу (Coca-Cola, Nestle, Unilever та ін.) призвели до універсалізації споживання, стандартизації готової продукції та напівфабрикатів, що мало конкретне вираження у завоюваннях національних ринків. Глобальна та регіональна конкуренція на продовольчих ринках спонукає виробників диверсифікувати свій продуктивний портфель, складові якого здатні конкурувати зі світовими лідерами [19, с.24].

Серед важливих факторів розвитку харчової промисловості — залежність територіального розміщення виробництва від сировинної бази, що характерно для галузей, що використовують нетранспортну сировину, швидкопсувну сировину або великі обсяги сировини. матеріали (цукрова, олійна, рибна, овочева, молочна та інші галузі); зі споживчого ринку через короткий термін зберігання готової продукції та/або економію на транспортних витратах (кондитерська, хлібопекарська, пивоварна та інші галузі). На ефективність роботи та розміщення виробничих потужностей впливають також структура ринків праці, можливість залучення висококваліфікованих кадрів, наявність енергетичних та фінансових ресурсів, зручність транспортного сполучення тощо. [33, с.32].

Значення харчової промисловості, об'єднаної із сільським господарством, полягає у таких моментах, як:

- видобуток важливих мінералів, які звичайна людина не зможе знайти;
- розведення тварин, риби, що дозволяє не зменшувати їх популяцію у природі;
- вирощування культур та овочів з дотриманням необхідних вимог;

- обробка харчових продуктів для подальшого безпечного споживання;
- виготовлення різних продуктів для напівфабрикатів та готової їжі.

Харчова промисловість – основна складова агропромислового комплексу України, який виступає одним із важливих комплексів національної економіки.

Агропромисловий комплекс країни має важливе значення для стабільності соціально-економічної ситуації в суспільстві. Одним із її напрямків є переробна промисловість, на яку припадає майже 2/5 виробництва. За винятком незначної частини, представленої первинною переробкою сільськогосподарської сировини для легкої промисловості, вони належать до харчової промисловості.

Харчова промисловість — це комплекс галузей, які виробляють харчові та деякі інші товари (мило, гліцерин, спирт та ін.) шляхом переробки сільськогосподарської сировини, а також продукції власних добувних виробництв.

У цій галузі покликані забезпечити стабільне постачання населення продовольством; збалансоване харчування; підвищення якості та конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції на внутрішньому та зовнішньому ринках; згладжування регіональної диференціації у споживанні певних продуктів харчування; ефективне використання сільськогосподарської сировини [44, с.115].

Отже, на нашу думку, харчова промисловість завжди вважалася пріоритетною та стратегічно важливою галуззю для України, яка здатна задовольнити не лише потреби внутрішнього ринку, а й важливе місце держави в когорті світових лідерів – харчової промисловості. Продукція харчових компаній є товаром першої необхідності, а тому користується постійним попитом.

1.2 Структура харчової галузі економіки України

Харчова промисловість визначається в науковому середовищі як сукупність галузей народногосподарського комплексу країни, які виробляють продовольство і метою яких є задоволення потреб населення в продуктах харчування, а також створення товарних ресурсів для зовнішньої торгівлі.

Таке розуміння відображає функціональне соціальне призначення цієї галузі, її соціальну значущість. При цьому не розкривається комплекс утворююча роль харчової промисловості, її значення в розвитку суспільного виробництва. Враховуючи це, визначення харчової промисловості як галузі соціально-економічного комплексу країни, що займається виробництвом харчових продуктів, у тому числі виробництвом різноманітних проміжних продуктів, які безпосередньо не є харчовими продуктами (виробництво неїстівних тваринних жирів та олій; одержання та первинна переробка сирих шкур, ендокринно-ферментативної та спеціальної сировини, щетини свиней тощо) і має вирішальний вплив на спеціалізацію таксономічних господарських комплексів, а також виступає інтегруючим ядром харчового комплексу країни [47, с. 61].

Харчова промисловість характеризується складною структурою. Вона включає більше двох десятків галузей з їх численними спеціалізованими галузями, спільна риса яких при всій їх різноманітності (використання сировини, обладнання для приготування їжі, характер технології, способи переробки первинної сировини та зберігання готової продукції). і т. д.) є метою виробленої продукції. Вся продукція харчової промисловості господарського призначення та використання поділяється на 2 групи:

Група «А» – засоби виробництва, тобто предмети праці (сировина, матеріали, паливо та ін.), призначеного для подальшого виробництва. Це продукція м'ясної, цукрової, борошномельної, спиртової, дріжджової, рибодобувної, соляної промисловості тощо.

Група «Б» – предмети безпосереднього споживання – продукція маслоробно–сироробної, молочної, круп'яної, хлібопекарської, кондитерської, макаронної, консервної, пивоварної, виноробної, лікєро–горілочної промисловості, виробництва безалкогольних напоїв та мінеральних вод.

Переважає частина продукції харчової промисловості (понад 70%) належить до групи «Б». Однак питома вага продукції окремих галузей харчової промисловості, що йде на промислову переробку (продукція групи «А»), може бути досить високою [69, с.47].

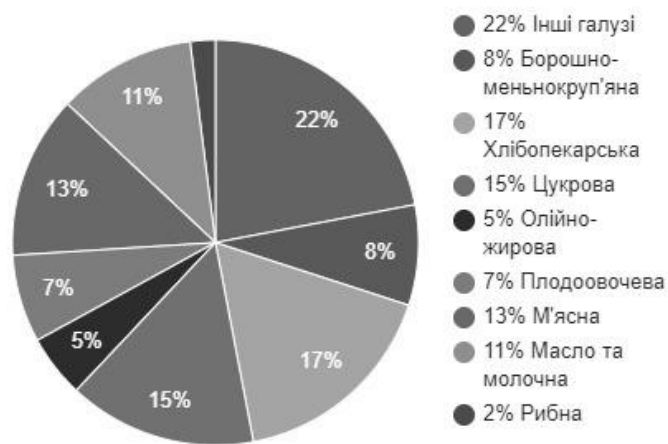

Рис.1.2 Галузева структура харчової промисловості України за 2021р.

Джерело: Складено автором на основі [8].

Харчова промисловість включає низку галузей.

1. Борошномельно–круп'яна та комбінована промисловість з виробництва борошна, круп, комбікормів та білково–вітамінних добавок.

2. Харчово–смакова промисловість, що включає галузі з виробництва хлібопекарської, цукрової, кондитерської, масложирової, макаронної, виноробної, лікєро–горілочної, пивоварної, тютюнової, чайної дріжджової,

крохмалопаткової, соляної продукції; виробництва безалкогольних напоїв, плодоовочевих консервів та харчових консервантів.

3. М'ясомолочна промисловість, до якої входять м'ясна, молочна, олійно–сировинна галузі, а також підгалузі ковбасного виробництва, м'ясних та молочних консервів.

4. Рибна, що включає виробництво рибних консервів, копчення риби, заморозка, приготування риб'ячого жиру та рибного борошна та ін.

За характером і типом вихідної сировини, що використовується для переробки, галузі харчової промисловості поділяються на 3 групи:

- 1) галузі, що переробляють сировину тваринного походження;
- 2) галузі, що використовують рослинну сировину;
- 3) галузі, що переробляють несільськогосподарську сировину [18, с.32].

Використовуючи сировину рослинного і тваринного походження, харчова промисловість (поряд з легкою) найбільш тісно співпрацює з сільським господарством, яке забезпечує її найпопулярнішою сировиною (зерно, картопля, олійні культури, м'ясо, молоко та ін.). У свою чергу харчова промисловість впливає на сільське господарство, стимулюючи розвиток нових сировинних баз, розширюючи виробництво сільськогосподарської та тваринницької продукції та нарощуючи сільськогосподарське виробництво. Звідси унікальність розташування його підприємств, іноді їх особливий характер роботи (сезонність виробництва тощо). [47, с.61].

За рівнем зв'язку з сільським господарством та за стадіями переробки сировини застосовується така класифікація харчових виробництв.

а) галузі та виробництва первинної переробки сировини, що використовують продукцію сільського господарства (спиртова промисловість, виробництво виноматеріалів тощо);

б) галузі та виробництва вторинної переробки сировини, що пройшли первинну обробку в галузях першої групи (хлібопекарська, макаронна, кондитерська промисловість, виробництво ковбас тощо).

Усі галузі харчової промисловості, що використовують сільськогосподарську сировину (первинну та вторинне), відносяться до групи переробних виробництв.

Особливістю розміщення харчової промисловості є її поширення. Вона є органічною частиною будь-якого регіонального територіально-виробничого комплексу. Але в одних випадках його роль носить профільний характер, а в інших обмежується обслуговуванням місцевого населення. Як галузь промислової спеціалізації харчова промисловість представлена у тих регіонах, де є сприятливі природні та економічні передумови для розвитку сільського господарства.

Орієнтація на сировину зумовлена матеріаломісткістю харчової промисловості. У більшості галузей витрати сировини набагато перевищують вагу готової продукції. Крім того, слід враховувати низьку транспортабельність сільськогосподарської сировини, що пояснюється погіршенням її якості при тривалому транспортуванні та зберіганні, а також підвищеною вологістю. У той же час масовість і повсюдність споживання, швидкопсувний характер і відносно низька транспортабельність продукції, що випускається, залучають виробництво до місць споживання, поєднуючи його з розміщенням населення, особливо міського. Розміщення харчової промисловості загалом визначається дією сировинних, споживчих та транспортних факторів [9].

Залежно від ступеня впливу сировинних та споживчих факторів харчова промисловість ділиться на 3 групи:

1. Первинне виробництво (з високими нормами витрати сировини) – цукор, спирт, крохмаль, масло жир тощо.

2. Галузі, що тяжіють до місць споживання готової продукції (відрізняються збігом або перевищенням маси готової продукції над масою сировини) – хлібопекарська, пивоварна, кондитерська, молочна та ін.

3. Галузі з одночасною орієнтацією на сировину та споживання (маса сировини більша за масу готової продукції) - м'ясна, борошномельна, тютюнова, виноробна та ін [10, с.39].

Початкова обробка сільськогосподарської сировини розташовується поблизу її джерел, а виробництво готової продукції - у центрах споживання.

Ще тісно пов'язані з джерелами сировини консервна промисловість, використовує швидкопсувні продукти - фрукти, овочі, молоко, м'ясо, рибу та інших.

Серед галузей, що під впливом як сировинних, і споживчих чинників, найбільш характерна м'ясна промисловість. Наближення м'ясного виробництва до сировинної бази дозволяє уникнути транспортних витрат за підвезення худоби до пунктів переробки і з великим ефектом організувати відгодівлю худоби перед убоєм [18, с.39].

У зв'язку з переходом України на міжнародну класифікацію КВЕД, розроблену на основі міжнародної статистичної класифікації діяльності Європейського Союзу, на даний час усі види економічної діяльності, пов'язані з переробкою сільськогосподарської сировини та виробництвом харчової продукції об'єднано в підрозділ «Виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів», до якого входять такі класи:

- виробництво м'ясної продукції;
- виробництво рибної продукції;
- консервування та переробка фруктів і овочів;
- виробництво олій та жирів;
- виробництво молочної продукції та морозива;
- виробництво продукції борошномельної промисловості, крохмалю та крохмальних продуктів;
- виробництво готових кормів для тварин;
- виробництво інших харчових продуктів (хліб та хлібобулочні вироби, цукор, кондитерські вироби, макаронні вироби, чай та кава, спеції та приправи, дитяче харчування та дієтичні продукти);
- виробництво напоїв;
- виробництво тютюнових виробів [24].

Отже, на нашу думку, харчова промисловість – це одна з найбільших та найважливіших галузей промисловості України. Харчова промисловість України включає понад 40 різних спеціалізованих виробництв, підгалузей та виробництв, які формуються операторами продовольчого ринку різних організаційно-правових форм. Традиційно у його складі визначають смакоароматичні речовини (цукри, масложирові, хлібопекарські, виноробні, алкогольні, алкогольні, алкогольні, пивні та безалкогольні, кондитерські, макаронні, плодоовочеві, дріжджі, крохмаль та патоку, сіль, ароматизатори), молочна та рибна промисловість, як самостійна група галузей, борошномельна та круп'яно-фуражна.

1.3 Державне регулювання харчової промисловості України

Останнім часом у нашій державі ведеться активна нормотворча робота у сфері охорони життя та здоров'я громадян, намагаються гармонізувати законодавство України та удосконалити правове регулювання харчової промисловості.

Від того, як будуть дотримані норми законодавчого забезпечення, залежить створення продовольчого ринку, стан безпеки та впевненості споживачів у безпечності та якості продукції. Основні закони, такі як Закони України «Про безпеку та якість харчових продуктів», «Про державну систему забезпечення біо безпеки при створенні, випробуванні, транспортуванні та використанні генетично модифікованих організмів», «Про молоко та молочні продукти», та інші на всіх рівнях [74, С.36].

Державне регулювання харчової промисловості пропонується розглядати як сукупність законодавчих актів, принципів, методів, регуляторів діяльності органів усіх гілок влади при розробці та реалізації управлінських рішень щодо виконання нормативно-правових, організаційних та координаційні впливи на комплекс агропромислового виробництва з метою забезпечення потреби в продуктах харчування, питній воді, в обсязі, якості, асортименті, в будь-який

час і з суворим дотриманням санітарно-гігієнічних норм і стандартів, необхідних і достатніх для повного фізичного, психічного та соціального благополуччя кожного громадянина країни, відповідно до його індивідуальних фізіологічних потреб [67, 66].

Державне регулювання — це дія держави, а інструмент (лат. *instrumentum*) — знаряддя, засіб, певні прийоми, за допомогою яких державні органи здійснюють цю дію, тобто вплив на суб'єкти економічних відносин з метою реалізації поставлених завдань і мети [67, с. 48].

Державні інструменти впливу на розвиток галузей економіки можуть бути найрізноманітнішими. Набір інструментів змінюється залежно від економічного завдання, бажаного результату, матеріальної можливості держави та існуючого досвіду регулювання. Спектр застосування інструментів державного регулювання постійно розширюється.

Варто зазначити, що в сучасних наукових дослідженнях, які стосуються державного регулювання харчової промисловості, не має чіткого науково обґрунтованого переліку інструментів, за допомогою яких держава впливає саме на розвиток харчової промисловості. Більшість досліджень стосуються пошуку інструментів державного регулювання галузей національного господарства, в тому числі аграрної сфери, частиною якої є харчова промисловість, тобто інструменти формуються на загальній основі.

Орієнтуючись на широке кола державних інструментів і специфічність харчової промисловості, розподілимо інструменти залежно від поставленої мети, змісту, характеру та засобів реалізації на адміністративні, економічно–фінансові, соціально–економічні, інвестиційноінноваційні та політичні, визначивши основні складові кожної групи (рис.1.3).

Рис. 1.3 Інструменти державного регулювання харчової промисловості[74]

Перша група інструментів державного регулювання формується на основі здійснення адміністративних методів державного регулювання. Адміністративні інструменти державного регулювання можна поділити на адміністративно-правові й адміністративно-економічні. Адміністративно-правові інструменти передбачають розробку та затвердження нормативно-правової бази законодавства, на основі якого провадять свою діяльність усі об'єкти харчової промисловості України.

Адміністративно-правовий інструментарій являє собою закони, нормативні акти, рішення, постанови, розроблені регламенти, стандарти, санітарні норми, що формують правове середовище державної регуляторної діяльності, встановлюють правила, умови, обмеження, заборони діяльності суб'єктів господарювання та утворюють систему контролю й відповідальності за їх порушення. Інструменти зазначеної підгрупи здійснюють прямий вплив на ринкові відносини та їх учасників, створюючи при цьому конкурентні умови господарювання із забезпеченням захисту національних інтересів. До них також відноситься ліцензування, квотування та антимонопольне законодавство, захист конкуренції [66].

Адміністративно–економічні інструменти державного регулювання є регуляторами, що регламентують вимоги до організації здійснення господарської діяльності, встановлення правил і норм, які мають адміністративний характер з економічним підґрунтям. До них відносяться:

1. Державне замовлення — це інструмент державного регулювання, який за допомогою конкурсу і на контрактній основі формує склад та обсяг товару робіт чи послуг, який необхідний для задоволення пріоритетних потреб держави. При цьому державними замовниками є Верховна Рада України та інші похідні від неї державні органи, яким делеговані такі повноваження.

2. Ефективними адміністративно–економічними інструментами державного регулювання харчової промисловості можна визначити прогнозування та планування соціально–економічного розвитку, яке здійснюється з метою створення та розробки державних цільових програм, зокрема в харчовій промисловості [12].

Другу групу важелів державного впливу на харчову промисловість утворюють економічні та фінансові інструменти державного регулювання. Одним із найвпливовіших економічних та фінансових інструментів державного регулювання харчової промисловості, як і інших галузей економіки в цілому, є оподаткування. Правовою основою податкового регулювання є Податковий кодекс України [32], який регулює відносини, котрі безпосередньо виникають у сфері стягнення податків, особливо визначає вичерпний перелік справляння податків в Україні, їх адміністрування, платників податків, їх обов'язки та права, компетентність контролюючих органів, повноваження та відповідальність їх посадових осіб під час адміністрування податків, а також відповідальність за порушення податкового законодавства.

Бюджетування як економічно–фінансовий інструмент державного регулювання засноване на використанні ресурсів державного бюджету у вигляді асигнувань у національну економіку і соціально–культурну сферу. Використання бюджетування як інструменту державного регулювання має на меті підтримку розвитку галузей економіки, виробництв і сфер діяльності,

невигідних з точки зору ринку, але необхідних для суспільства в цілому. До бюджетних інструментів державного регулювання відносяться: дотації, субсидії, державні закупівлі.

Державні закупівлі, норми про які закріплені у Законі України «Про публічні закупівлі», здійснюються майже у всіх випадках купівлі товарів, робіт і послуг за кошти державного та місцевого бюджетів, виконання контракту повністю фінансується ресурсами наданими державою та підпадають під державний контроль за їх використанням [57].

Світова практика свідчить, що потужним інструментом державного регулювання ризиків є його страхування. Державне регулювання у цій сфері полягає в заохоченні виробників харчових галузей страхувати свої ризики (отримання збитків від неврожаю, псування чи втрати сировини, тварин, птиці, майна виробників). Відносини у сфері страхування виробників харчової продукції з метою захисту майнових інтересів та забезпечення стабільності виробництва регулюються на основі Закону України «Про особливості страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою».

Інструменти державного регулювання харчової промисловості соціально-економічної групи можна поділити на:

- економічні нормативи та нормативи, що формують показники ефективності виробництва харчових продуктів: показники рентабельності, енерго-, трудомісткості, матеріаломісткості продукції;

- соціальні норми - норми, встановлені державою у сфері суспільних відносин (мінімальна заробітна плата, пенсія, прожитковий мінімум, робочий тиждень, умови праці), що впливають на матеріальне забезпечення населення, а це, у свою чергу, впливає на можливість раціонально збалансоване харчування.

Інструменти державного регулювання встановлення соціальних стандартів заслуговують на особливу увагу, оскільки питання забезпечення бідних верств населення продуктами харчування є надзвичайно актуальним для України. Нормативно-правові дії з боку держави мають бути спрямовані на підвищення рівня життя населення, підвищення його якості. Це, в свою чергу,

призведе до підвищення купівельної спроможності населення та до кращого та збалансованого харчування.

Відповідно до законодавства України харчові продукти повинні відповідати мінімальним параметрам безпеки та якісним характеристикам, встановленим відповідними органами державного контролю. Одним із інструментів досягнення відповідності мінімальним параметрам безпеки є система НАССР. Загальна вимога щодо обов'язкового впровадження системи НАССР виробниками харчових продуктів закріплена в новій редакції Закону України «Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів» [21], прийнятої Верховною Радою України 20 вересня 2015 року.

Четверту групу «Інструменти державного регулювання харчової промисловості» формують інвестиційно–інноваційні інструменти. Нині інновації стають вирішальним чинником забезпечення довгострокових конкурентних переваг вітчизняних підприємств, а на їх впровадження у підприємств не вистачає інвестиційного забезпечення.

Відчизняні вчені [20, с. 25] визначають, що підвищення конкурентоспроможності продукції, тобто досягнення відповідної якості за вимогами світових стандартів при відносно низькій ціні, можливе лише через впровадження сучасного новітнього обладнання, ефективних методів організації праці та інноваційно–інвестиційного розвитку виробництва. А це, у свою чергу потребує державної підтримки через прийняття відповідних законодавчих і нормативних документів, якими повинно бути передбачено стимулювання інноваційних процесів створення сприятливих умов для вітчизняних та іноземних інвестицій.

Також на увагу заслуговують інструменти п'ятої групи — політичні інструменти державного регулювання харчової промисловості України. До них відносяться надання Україні особливих торговельних преференцій Європейським Союзам, а також політичне лобіювання бізнесових інтересів виробників харчової продукції.

Іншим важливим політичним інструментом державного регулювання є лобіювання інтересів. Лобіювання — це процес впливу груп, які сформовано навколо спільних інтересів, на владу для ухвалення певних нормативноправових актів або рішень [46].

Отже, ми зробили висновок, що ефективність державного регулювання харчової промисловості України залежить від обраних дієвих інструментів та оптимального їх поєднання. На основі цілісної та взаємоузгодженої дії різноманітних інструментів державного регулювання можливе досягнення мети ефективного функціонування харчової промисловості.

1.4 Сучасний стан харчової промисловості України

Харчова промисловість України вважається високо потенційною сферою діяльності, оскільки на ринку є велика кількість підприємств, що займаються виробництвом харчових продуктів. Майже 90% харчової промисловості України забезпечує внутрішній споживчий ринок якісними харчовими продуктами. Слід також зазначити, що галузь харчової промисловості відіграє у зовнішній торгівлі держави дуже важливу роль, утворюючи понад 50% зовнішньоторговельного обороту агропромислового комплексу України.

Станом до 2022 року, харчова промисловість країни вміщує більше 40 галузей і виробництв, тоді як понад 5000 підприємств здійснюють промислове виробництво харчових продуктів - ці підприємства виробляють широкий асортимент харчових продуктів. До основних галузей харчової промисловості належать: м'ясна, кондитерська, олійно-жирова, борошняно-круп'яна, спиртова, цукрова, молокопереробна, хлібопекарська та інші.

Харчова промисловість України розвивається досить швидко. Розвиток харчової промисловості у 2021 році забезпечили такі основні виробництва, як: виробництво тваринних жирів та олії (153067,3 млн. грн.); виробництво м'ясної

продукції (85 656,2 млн. грн.), виробництво тютюнових товарів (64 249,5 млн. грн.), виробництво молочної продукції (59 754,9 млн. грн. тощо)

Аналізуючи статистику 2020-2021 років, ми виділили основні підгалузі харчової промисловості країни, в яких спостерігалися темпи зростання, а саме: виробництво м'ясної продукції (197,8%); консервування та перероблення овочів і фруктів (121,5%); виробництво тваринних жирів та олії (103,2%); виробництво молочної продукції (137,2%); виробництво борошна та круп, крохмалю та крохмальних виробів (116,3%); виробництво хліба, борошняних та хлібобулочних виробів (103%); виробництво напоїв (135,7%); виробництво тютюнових товарів (317,5%); переробка та консервування морепродуктів (129,7%); виробництво готових кормів для тварин (104,7%); виробництво інших продуктів харчування (121,4%).

Рис.1.4 Структура виробництва продукції підприємствами харчової промисловості України за 2021 р.

Джерело: Складено автором на основі [50].

Таким чином, можна зробити висновок, що кожна з підгалузей харчової промисловості протягом аналізованого періоду має дуже позитивні темпи

зростання, включаючи такі галузі, як м'ясо та м'ясопродукти, тютюнові вироби, молочні продукти, напої та інші.

Динаміка кількості харчових підприємств в Україні дуже нестабільна. Так, у період з 2011 по 2020 рр. спостерігався спад. З 2016 року спостерігається нестійка тенденція збільшення їх кількості (рис. 1.5).

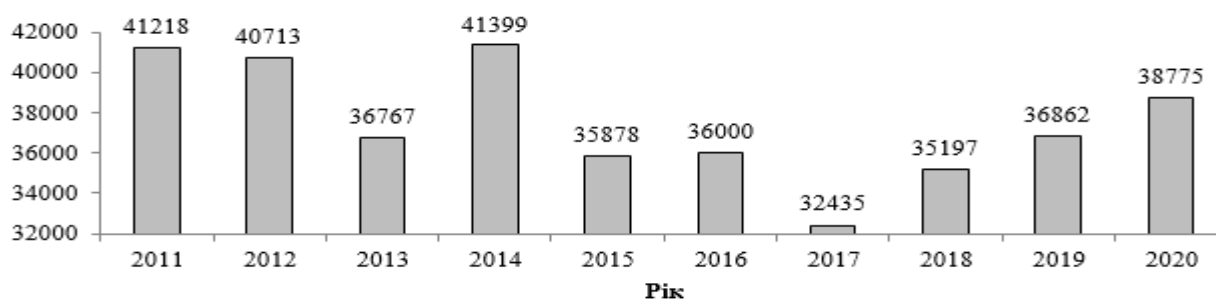

Рис.1.5 Кількість переробних підприємств харчової промисловості України, од. [27].

Таким чином, ми виділили чотири основні причини, що вплинули на скорочення кількості переробних підприємств: 1) зниження сировинної бази; 2) втрата ринків збуту продукції; 3) посилення внутрішньої конкуренції серед підприємств; 4) посилення зовнішньої конкуренції. Ця гіпотеза обґрунтовується безпосередньо аналізом динаміки кількості переробних підприємств у різних галузях харчової промисловості. (Табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Динаміка кількості підприємств м'ясопереробної промисловості України, од[51]

Рік	Виробництво м'ясної продукції, всього	в тому числі		
		виробництво м'яса	виробництво м'яса свійської птиці	виробництво м'ясних продуктів
2011	952	389	40	524
2012	938	348	42	531
2013	768	279	48	445
2014	828	394	50	439
2015	705	340	52	440
2016	782	361	60	369
2017	689	286	63	393
2018	762	363	63	325
2019	785	364	76	336
2020	784	348	82	385

Як видно з даних табл. 1.1, за звітний період у м'ясопереробній промисловості України в різних галузях відбувалися абсолютно різні процеси. Перш за все, слід відзначити загальну тенденцію до скорочення кількості підприємств «Виробництво м'яса та м'ясопродуктів». І ця тенденція досить стабільна. Він утворився шляхом скорочення кількості підприємств, що займаються виробництвом м'ясопродуктів. Зростає кількість підприємств, які займаються виробництвом м'яса. Особливо стабільною є тенденція у виробництві м'яса птиці.

У молочній промисловості спостерігається досить стабільна тенденція до скорочення кількості переробних підприємств. Основною причиною негативної динаміки молокопереробних підприємств є постійне скорочення виробництва молочної сировини. (рис. 1.6).

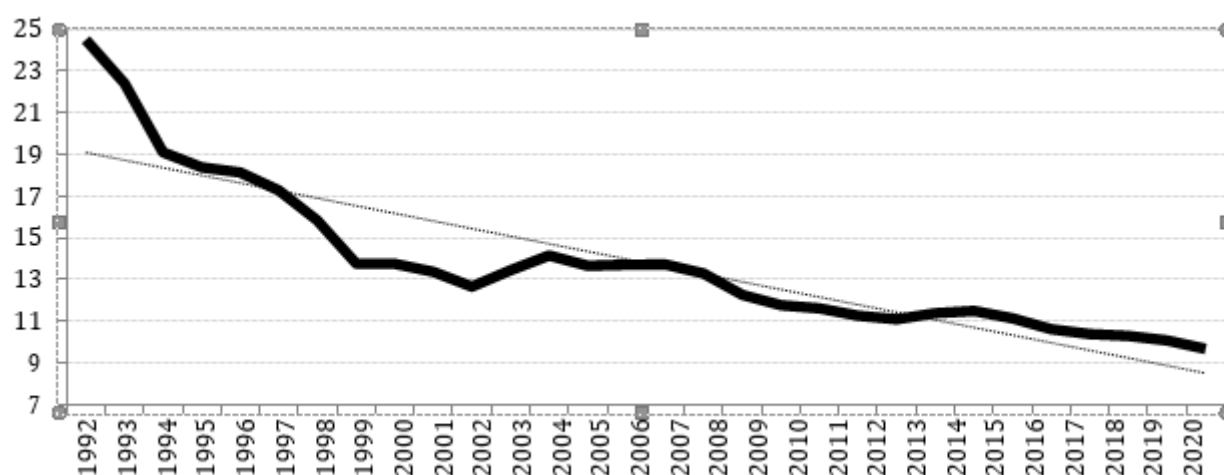

Рис.1.6 Виробництво молока усіма категоріями господарств України, млн т [52]

Дефіцит сирого молока призвів до того, що деякі виробники не встоять перед спокусою і свідомо обманюють споживачів – перетворюють неякісні молочні продукти з рослинних жирів на натуральні молочні продукти [13]. Це завдає непоправної шкоди не лише іміджу підприємств-порушників, а й усій молочній галузі. Бо це провокує зниження і без того низького попиту на відповідну продукцію.

Аналогічний стан має місце і в рибопереробній галузі (рис. 1.7).

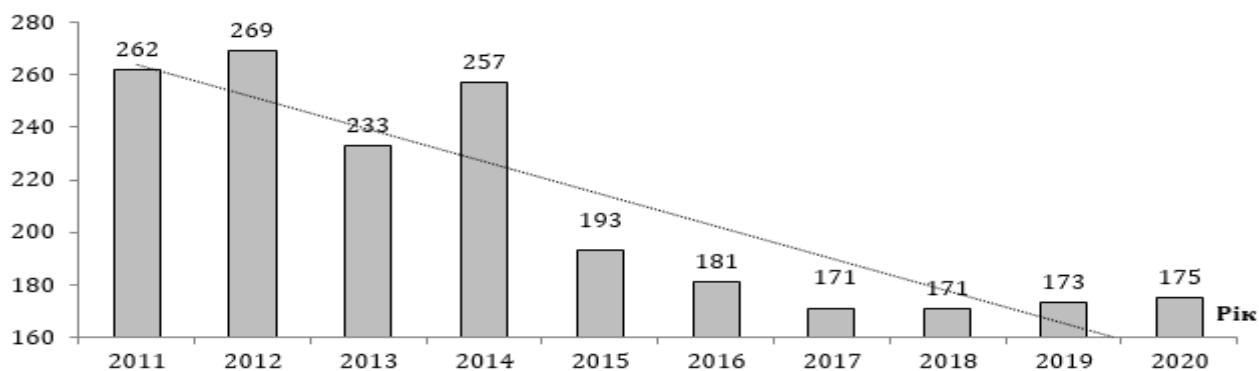

Рис.1.7 Динаміка кількості підприємств рибопереробної промисловості України, од. [27]

Причини ті самі – нестача сировини. Бо лише 30% вітчизняної продукції аквакультури задовольняє потреби внутрішнього ринку.

Чудові процеси відбуваються в сферах переробки овочів. Наприклад, швидко зростає кількість переробних підприємств олійно-жирової промисловості (рис. 1.8).

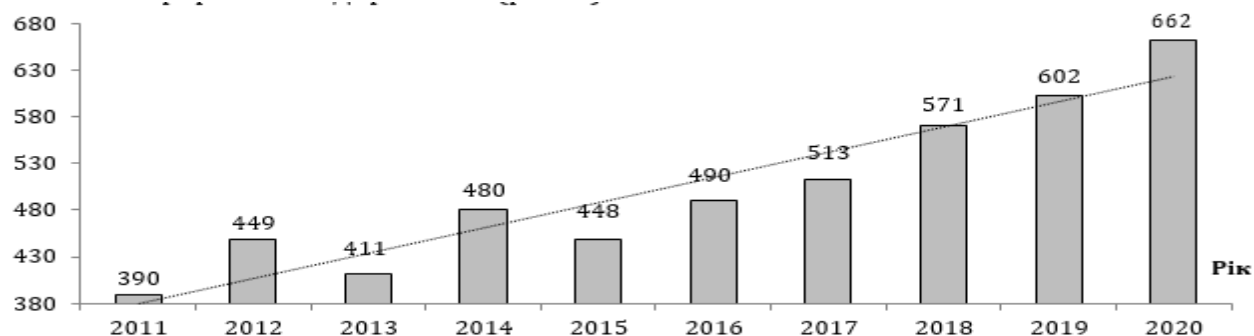

Рис.1.8 Динаміка кількості підприємств із виробництва тваринних жирів та олії, од. [27]

Ще у жовтні 1999р. Верховна Рада України прийняла закон про введення 23% мита на експорт насіння соняшнику. Це дало потужний поштовх до власного видобутку нафти. І зараз Україна посідає перше місце у світі з виробництва та експорту соняшникової олії.

Протилежна ситуація спостерігається у харчовій промисловості, яка займається переробкою зернових продуктів. Насамперед привертає увагу виробництво борошномельно-круп'яної промисловості (рис. 1.9)

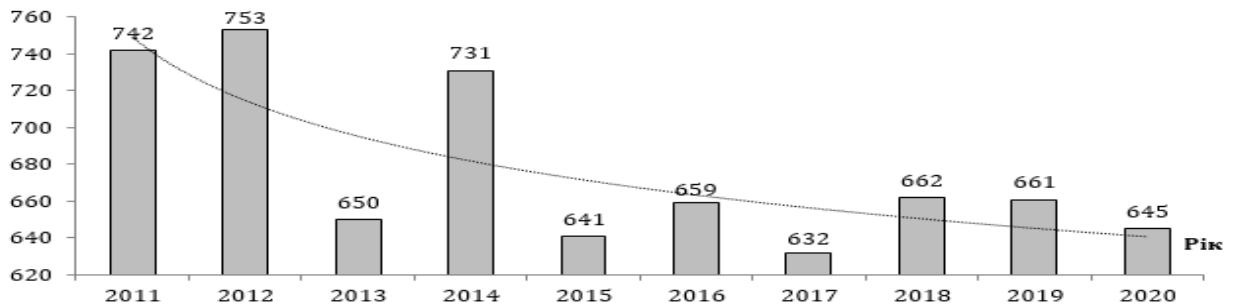

Рис.1.9 Динаміка кількості підприємств із виробництва продуктів борошномельно– круп'яної промисловості, од. [27]

Як бачимо, кількість відповідних переробних підприємств неухильно зменшується. Для повноти оцінки наводимо також дані про підприємства, що займаються виробництвом хліба, хлібобулочних та борошняних виробів.

Зазначимо, що протягом 2020-2021 років середнє виробництво харчової продукції з більшості видів переробки перевищило 100% порівняно з попереднім роком, що підтверджувало стабільність становища галузі та відновлення її економічного зростання, порівнюючи з негативними напрямками у попередні роки. (Рис.1.10)

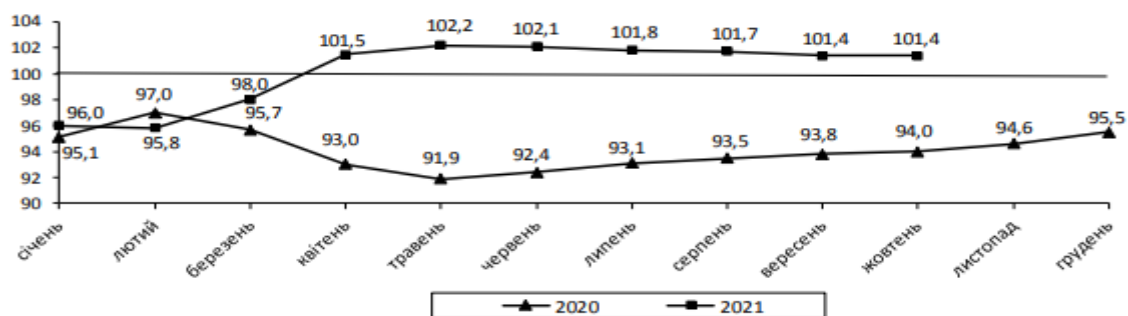

Рис.1.10 Індекси харчової продукції 2020–2021 рр.[35]

Можна зазначити, що найвищими показниками виробництва харчової промисловості у 2020-2021 рр. були індекси виробництва тваринних жирів та олії (119,7%), безалкогольні напої; мінеральні та інші води (115,1%). Також зазначимо достатньо високий індекс консервування і переробки морепродуктів (107,8%), виробництва шоколаду, какао і кондитерських виробів (107,4%), консервування та перероблення овочів та фруктів (106,1%). При цьому спостерігалось зниження індексу у перегонці, ректифікації та купажуванні алкогольних напоїв (88,9%), виробництва виноградних вин (91,5%), та хліба, хлібобулочних виробів та борошняних кондитерських виробів (92,3%)) [40].

Висновки до розділу 1

1. Харчова промисловість завжди вважалася пріоритетною та стратегічно важливою галуззю для України, яка здатна задовольнити не лише потреби внутрішнього ринку, а й важливе місце держави в когорті світових лідерів – харчової промисловості. Продукція харчових компаній є товаром першої необхідності, а тому користується постійним попитом.

2. Харчова промисловість України включає понад 40 різноманітних спеціалізованих галузей, підгалузей і виробництв, які формуються операторами харчового ринку різних організаційно-правових форм. Традиційно визначається як їжа (цукор, олія та жири, хлібобулочні вироби, вино, алкоголь, пиво, безалкогольні напої, кондитерські вироби, макаронні вироби, фрукти та овочі, дріжджі, крохмаль, патока, сіль, духи та парфуми). Молочна, молочна та рибна промисловість, як самостійна група галузей, поділяються на борошномельно-круп'яну та фуражну.

3. Ефективність державного регулювання харчової промисловості України залежить від обраних ефективних засобів та їх оптимального поєднання. Мета ефективного функціонування харчової промисловості може бути досягнута на основі цілісної та взаємоузгодженої дії різноманітних інструментів державного регулювання.

4. Таким чином, ми зробили висновок, що стан харчової промисловості був стабільний і з перспективою подальшого розвитку. Спостерігались тенденції до збільшення кількості прибуткових підприємств із загальної кількості існуючої та реалізованої продукції. Однак, станом на травень 2022 року, важко робити будь-які прогнози.

РОЗДІЛ 2 Проблеми і перспективи розвитку харчової промисловості України

2.1 Основні напрями розвитку харчової промисловості України

Рівень розвитку харчової промисловості безпосередньо впливає на забезпечення продовольчої безпеки країни. Для всіх суб'єктів забезпечення розвитку харчової промисловості існує важливе завдання - необхідність реалізації потенціалу цієї галузі в сучасних суспільно-політичних умовах. Харчова промисловість була і залишається однією з найбільш конкурентоспроможних галузей економіки, швидкий розвиток якої є важливим для промисловості України.

Дієвими важелями та механізмами розвитку харчової промисловості є законодавчі норми, запроваджені на основі об'єктивних досліджень сучасного стану галузі та продовольчого ринку; розробка та прийняття управлінських рішень на основі надійної бази даних. Проте наразі при прогнозуванні розвитку недостатньо враховується глобальний показник ВВП за паритетом купівельної спроможності, який виступає індикатором рівня соціально-економічного розвитку країн та доступу до інформації. На рух основних засобів підприємств обмежено, що може служити базою для потенційних інвесторів. знижена частка продовольчої бази, яка не входить до офіційної статистичної звітності.

Усунення виявлених недоліків сприятиме більш об'єктивному та послідовному аналізу розвитку продовольчого ринку та проведенню збалансованої економічної та продовольчої політики [62, с.45]:

1) уточнення понятійного апарату - дозволить уникнути суперечностей у тлумаченні термінів і визначень, оптимізувати роботу дослідників, спеціалістів галузі та органів влади;

2) запровадження в широке обіг індексу ВВП за паритетом купівельної спроможності сприятиме гармонізації вітчизняних досліджень із загальноєвропейськими та світовими тенденціями;

3) оприлюднення детальних показників споживання життєво важливих продуктів харчування сприятиме більш зваженій та цілеспрямованій продовольчій політиці;

4) детальна інформація про рух основних засобів буде слугувати основою для інвестування;

5) узгоджена експертна оцінка виробництва та споживання основних видів харчових продуктів (у тому числі кількісних обсягів виробництва ФОП, швидкозростаючих продуктів, домашньої випічки тощо) дозволить більш об'єктивно оцінити стан ринку харчових продуктів та рівня забезпеченості населення продуктами харчування.

Реалізація завдань щодо визначення основних напрямів розвитку харчової промисловості в Україні потребує визначення сфер впливу, що виконують функції ринкових важелів та засобів державного регулювання. [72] *Додаток А.*

Інноваційна та інвестиційна сфери впливу на розвиток харчової промисловості (блоки А, Б, Додаток А) є одним із визначальних, адже саме завдяки інноваціям та інвестиціям забезпечується сучасний розвиток харчової промисловості та продовольчої системи загалом.

У той же час було виявлено, що інвестиції в харчову промисловість не завжди інвестуються ефективно і менш орієнтовані на інновації. Заходи державного регулювання та інвестування забезпечують формування сприятливого конкурентного продовольчого середовища, покращують безпеку та якість харчових продуктів, покращують доступ споживачів та вибір продуктів харчування.

Актуальною проблемою є фінансування інновацій, залучення інвесторів через нестабільну епідемію та суспільно-політичну ситуацію.

Основними механізмами регулювання інновацій та інвестицій є [71, с.25]:

- удосконалення та гармонізація чинного законодавства у сфері інвестицій та інновацій;

- розвиток національної інноваційної системи з харчовим напрямом у структурі;

- створення та моніторинг банку даних потенційних інвесторів та інноваторів харчової промисловості;
- розробка та впровадження комплексних інноваційних рішень у сфері продукції, маркетингових технологій, обладнання та інфраструктури;
- забезпечення дієвого механізму стимулювання інноваторів для ефективного розвитку інновацій у харчовій промисловості;
- створення умов для діяльності вітчизняних та іноземних інвесторів та сприятливого інвестиційного клімату тощо..

Вдосконалення та гармонізація нормативно–законодавчого поля і форм звітності (блок В) – дієвий інструмент підвищення ефективності харчової промисловості, оскільки нормативне середовище є основою взаємодії учасників продовольчої системи, невід’ємною частиною якої є харчова промисловість. Виникла нагальна потреба у вдосконаленні законодавства у сфері продовольчої безпеки, взаємодії виробників із торгівлею, уточнення статистичної звітності, подальшої гармонізації вітчизняного законодавства з європейським тощо.

Результатом забезпечення функціонування такого механізму має стати подолання невідповідностей та суперечностей у законодавстві, спрощення підприємницької діяльності, прийняття законодавства, що забезпечує ефективний розвиток харчової промисловості як частини продовольчої системи. [61, с.24].

Забезпечення безпечності та досягнення високої якості харчової продукції (блок Г) – основа забезпечення здорового харчування та, отже, зміцнення здоров'я нації.

На якість продукції впливають екзогенні та ендогенні фактори внутрішнього та зовнішнього середовища, об'єктивні та суб'єктивні фактори. Істотний вплив надає рівень інфраструктури, оскільки значна частина продукції псується у процесі зберігання, транспортування та реалізації продукції. Поліпшенню якості сприяє сучасний рівень виробництва та технологій, сучасні умови упаковки та зберігання продукції.

Основними механізмами регулювання якості продукції є:

- вдосконалення чинного законодавства про безпеку та якість;
- детінізація ринку;
- подальше впровадження сучасних систем контролю за якістю продукції;
- впровадження сучасних інноваційних технологій та обладнання, транспортування та зберігання;
- дотримання вимог та правил НАССР;
- заохочення виробників до підвищення якості продукції - гуртки якості;
- забезпечення якості продукції та умов зберігання у торгівлі та ін. [5].

Стимулювання попиту споживачів, забезпечення фізичної та економічної доступності продовольства (блок Д) – один з основних факторів розширення ринку продовольства та задоволення потреб споживачів у якісному харчуванні.

Через недостатній рівень доходів майже половина споживчих витрат населення України припадає на продукти харчування, тоді як у ЄС-27 цей показник за останні 10 років коливався в межах 12-12,5% [75].

На відміну від європейських країн, інклюзивне харчування в Україні не розвинене; цільове постачання їжі, мобільні пункти доставки їжі та інші компоненти.

Основними механізмами стимулювання споживчого попиту, забезпечення фізичної та економічної доступності харчових продуктів мають бути:

- сприяння зростанню платоспроможного попиту населення шляхом підвищення реального рівня заробітної плати та інших доходів населення, цільових продовольчих субсидій, економічно прийнятних цін на продукти харчування;
- вжиття заходів щодо забезпечення фізичної доступності продовольства, у тому числі у важкодоступних районах, зонах стихійного лиха та військово-політичної нестабільності;
- усунення економічних та організаційних неузгодженостей у цінових харчових ланцюгах;

– досягнення паритету цін на продукти харчування [63, с.42].

Підвищення експортного потенціалу (блок Е) – важлива складова наповнення бюджету країни, досягнення прибутковості виробництва, збільшення робочих місць та зайнятості населення.

Водночас через пандемію та, як наслідок, закриття ринків, логістичні труднощі, побоювання країн щодо безпечності продукції, додаткові митні перевірки на митниці, експорт продуктів харчування, у тому числі молока та молочних продуктів – зменшився майже на 16%. м'яса та риби - на 7%, рослинних продуктів - на 8% і т. д.

Незважаючи на розширення в останні роки перевезень харчових продуктів водним і повітряним транспортом, залізничному транспорту бракує логістики. Квоти, встановлені країнами для захисту внутрішніх ринків, стримували експорт продовольства.

Основними механізмами збільшення експортного потенціалу мають бути:

- забезпечення безпеки та якості харчових продуктів відповідно до міжнародних вимог;
- просування національних товарів і брендів на світові ринки;
- сприяння розвитку сучасного інноваційного рівня виробництва харчових продуктів;
- збільшення експортних квот;
- розширення виробництва та переробки продукції з високою доданою вартістю, перехід від сировинної моделі до експорту продукції з високою доданою вартістю тощо. [5].

Наукове забезпечення розвитку харчової промисловості (блок Ж) – рушійною силою прогресивних змін у харчовій промисловості. У зв'язку з цим постає питання налагодження більш тісного діалогу науки і бізнесу та цільових досліджень для потреб продовольчого ринку, ефективнішого впровадження наукових розробок на рівні державного управління та підприємств.

Основними механізмами наукового забезпечення розвитку харчової промисловості мають бути:

- відповідність наукових розробок потребам економіки та сучасних виробництв;
- стимулювання та заохочення наукової громадськості до інновацій у сфері харчування для потреб суспільства;
- заходи інноваційної підтримки та ефективної діяльності всіх учасників національної інноваційної системи;
- обмін досвідом та передовими технологіями науковцями всього світу для вирішення продовольчої проблеми, захисту від стихійних лих і пандемій та забезпечення стійкості продовольчої системи [61]

Досягнення паритету цін і прибутковості виробництва (блок 3) – важливий компонент харчової політики та ланцюга поставок.

Основними механізмами досягнення паритету цін і рентабельності виробництва повинні бути:

- створення рівних умов для всіх виробників та дерегуляція їх діяльності;
- подолання економічних та організаційних неузгодженостей у цінових ланцюгах;
- організація сучасного рівня виробництва на підприємствах;
- впровадження ресурсозберігаючих та енергозберігаючих заходів, які сприятимуть рентабельності виробництва тощо. [71].

Гармонізація продовольчих ланцюгів «виробництво сировини – переробка продукції – транспортування – реалізація готової продукції» (блок І) – ґрунтується на досягненні паритету цін та подоланні економічної та організаційної неузгодженості в цінових та харчових ланцюгах (Блок С).

При цьому важливо подолати техніко-технологічні відмінності, коли на одному етапі обробки застосовуються сучасні інноваційні заходи, а на іншому – виникає технологічний розрив. При цьому кінцева якість і ціна продукції формуються на останньому відрізку ланцюга, який є близьким до споживача, - у торгівлі. За даними дослідників, лише в торгівлі псується до 10-15% продуктів харчування.

Основними механізмами гармонізації харчових ланцюгів виробництва та розподілу є:

- комплексний моніторинг ланцюга переробки продукту від продукту до столу, від якості ґрунту (для продукції рослинництва) та насіннєвого запасу до стану забруднення та екології;
- орієнтація кожного учасника ланцюга на кінцевого споживача;
- подолання протиріч у цінах, сировині;
- забезпечення доступу до закупівельно-торговельних мереж;
- залучення наукової спільноти до подолання технологічного розриву в тій чи іншій сфері переробки харчових продуктів тощо.

Результатом такого механізму є підвищення ефективності ланцюга поставок, збільшення виробництва та покращення доступу до продуктів харчування, забезпечення безпеки та якості харчових продуктів. [72].

Екологізація виробництва, впровадження сучасних продуктових трендів та здорового харчування (блок К) – відповідає сучасним вимогам життєдіяльності людини, четвертий технологічний апарат розвитку.

Саме сучасні продуктові та технологічні тенденції дають поштовх для подальшого розвитку продовольчої системи та села, сприяють забезпеченню життя та здоров'я нації.

Виявлено аналіз стану використання сільськогосподарських угідь, зростання темпи деградації ґрунтів та погіршення екологічної ситуації від забруднення важкими металами, радіонуклідами, пестицидами, хімічними сполуками та іншими шкідливими речовинами. Відбувається поширення ерозійних процесів, збільшення площ кислих і засолених ґрунтів, дефіцит поживних речовин [5].

Основними механізмами екологізації виробництва, впровадження сучасних харчових тенденцій та здорового харчування мають бути:

- комплексний перехід виробництва харчових продуктів на екологічну основу;

- стимулювання наукових досліджень у харчовому ланцюгу на основі нових технологій, вимог нових поколінь, покращення довкілля тощо;
- збільшення виробництва органічної продукції;
- обмін світовим досвідом у сфері озеленення та сучасних видів харчування;
- маркетингові дослідження сучасних товарних ринків тощо.

Результатом забезпечення роботи такого механізму має стати комплексне впровадження сучасних товарних тенденцій на вимогу споживачів та відповідно до цілей сталого розвитку, ефективні заходи щодо екологізації виробництва, сприяння гармонійному розвитку сільської місцевості. [71].

Подолання регіональних дисбалансів, посилення ролі громад (блок Л).

Незважаючи на позитивні зміни в системі харчування, розвитку харчової промисловості, спостерігаються регіональні диспропорції. Вони спостерігаються на рівні розподілу ресурсів, продовольчої безпеки, диференціації рівня життя та розвитку інфраструктури в регіонах України тощо.

Подолання регіональних дисбалансів сприяє раціональному розподілу сировини та переробних потужностей, а також матеріально-технічному забезпеченню.

Основними механізмами подолання регіональних дисбалансів та посилення ролі громад є:

- державна допомога у розподілі ресурсів та розвитку інфраструктури в регіонах;
- заохочення регіональних продовольчих ініціатив;
- державні субвенції, субсидії, сприяння розвитку харчової промисловості в регіонах;
- раціональне розміщення виробництва та сировини, ефективна логістика;
- посилення ролі громад та місцевого самоврядування, зокрема, шляхом надання дозволу на фінансування та співфінансування з місцевих бюджетів програм стимулювання розвитку агропромислового виробництва;

- залучення інвестицій в регіони.

Результатом такого механізму має стати подолання регіональних дисбалансів у харчовому ланцюгу, посилення ролі громад та органів місцевого самоврядування у вирішенні продовольчих проблем. [63].

Нівелювання загроз та небезпек, стратегічне планування та довгострокове прогнозування, моніторинг та коригування програм (блок М).

Ефективна харчова промисловість як частина продовольчої системи та економіки в цілому планує сприяти заходам по узгодженню існуючих, планових і нестратегічних, стратегічних у середньостроковій та довгостроковій перспективі.

Основними механізмами зменшення загроз, а також стратегічного планування, прогнозування та моніторингу є:

- виявлення та систематизація можливих факторів ризику, загроз та небезпек;
- розроблені заходи щодо загрози та нівелювання загрози та небезпеки;
- прогнозування розвитку харчової промисловості та можливого впливу явних штормів і небезпек;

Результатом такого механізму є продовольча безпека, запобігання можливим загрозам, мінімізація їх негативного впливу та досягнення, досягнення певних довгострокових гарантійних стратегій та програмних показників розвитку харчової промисловості та споживання продуктів харчування [72].

Таким чином, систематизація сфери впливу та запропоновані ефективні напрями розвитку харчової промисловості України дозволяють збалансовано розвивати її основні складові в харчовій промисловості, сприяючи забезпеченню продовольчої безпеки держави..

2.2 Використання досвіду державного регулювання харчової промисловості країн ЄС

Безумовно, не існує єдиного підходу державного регулювання продовольчої безпеки, аналізуючи світовий досвід. На стратегію продовольчої безпеки впливають ресурси та інтереси, що беруть до уваги встановлені стратегічні цілі. Вільну торгівлю продуктами харчування підтримують економічно розвинені держави, що мають значні сільськогосподарські ресурси, природні та економічні переваги у сільськогосподарському виробництві.

У сфері забезпечення продовольчої безпеки розвинених країн державне регулювання базується на конкурентоспроможності власної сільськогосподарської продукції та побудові системи вільної торгівлі. Таким чином, ефективне використання ресурсів, зростання доходів, зайнятість населення та стимулювання економічного розвитку сприяє досягненню світової продовольчої безпеки. Інші країни обирають власні методи державного регулювання продовольчої безпеки, спрямовані на захист вітчизняних виробників, торгіву політику орієнтовану на імпорту для досягнення сталого розвитку та продовольчої безпеки.

Світовий досвід підтвердив доцільність законодавчого закріплення єдиного визначення понять продовольчої системи і продовольчої політики, що сприятиме зміцненню продовольчої безпеки країни.

В умовах економічної глобалізації, кризових явищ і трансформаційних процесів в економіці, досягнення розвинених країн світу – США, ЄС та інших країн демонструє ефективність узгодженого державного продовольчого регулювання.

Звернемо увагу на європейську систему. В умовах глобалізації та інтеграції світових процесів, у 1957 році було впроваджено Національну європейську систему спільної продовольчої політики та продовольчої безпеки. Шістьма країнами (Бельгія, Західна Німеччина, Італія, Люксембург, Нідерланди і Франція) було створено Європейське співтовариство і підписано Римський

договір, який передбачав формування єдиної продовольчої політики ЄС. Метою узгодженої діяльності було підвищення продуктивності аграрного виробництва за допомогою раціонального розвитку, технічного переоснащення, забезпечення гарантованих продовольчих поставок та прийнятних цін на продовольчі товари.

Таким чином, продовольчу політику європейської спільноти узгоджено пакетом документів, а саме була створена Біла книга про продовольчу безпеку (White Paper of Food Safety), що була впроваджена в 2000р. Цей документ створив ідею «від ферми до столу», і розпочали впроваджувати в Україні на етапі розвитку розвиненого ринку.

У світовій продовольчій безпеці ключову роль відіграють США та ЄС. Основним наміром продовольчої політики ЄС було зосередження на досягненні високого рівня і стандартів продовольчої безпеки, захисті і покращенні здоров'я споживачів.

Для продовольчої допомоги країнам, що розвиваються, у 2008 році було створено спеціальний Аграрний фонд, що обумовлено погіршенням стану бідних у результаті зростання цін на продовольчі товари. В результаті світової кризи 2007-2008рр., ціни на продовольчі товари збільшилися близько на 40%, знизився рівень світової продовольчої безпеки. Найважливіша мета фонду визначилась у наданні гуманітарної допомоги державам та усуненню прірви між людськими класами, сприянню зростання обсягів аграрних виробництв понад 50 найменш забезпечених країн світу. В рамках цієї програми було реалізовано підтримку виробників товарів, допомогу у подоланні наслідків збільшення і нестійкості цін на продовольчі товари. Розмір фінансування Аграрного фонду складав приблизно 1 млрд Євро, з котрих отримали підтримку 70 млн чол. у 49 країнах, 94 млн чол. надали допомогу шляхом поширення ринків збуту аграрних товарів. Аграрний фонд профінансував 233 проекти. Здебільшого (до 60%) коштів надали в рамках частин ООН. Значна частина фінансування біла розподілена на гуманітарну допомогу та підтримку населення (близько 140 млн Євро) [64].

Сучасна продовольча допомога ЄС країнам, що розвиваються, проводиться за допомогою інструментів, структур і програм, серед яких:

– європейський фонд розвитку (*англ. European Development Fund, EDF*), заснований в 1957 р., спрямований на допомогу країнам Африки, Тихого океану, Карибського басейну та ін.;

– інструмент розвитку і співробітництва, заснований в 2007 р., призначений для фінансування проектів в 47 країнах, що розвиваються – Азії, Латинській Америці, і Північній Африці;

– європейський інструмент сусідства та партнерства, період існування 2007-2013рр., фінансував проекти в сусідніх регіонах, ;

– програма продовольчої безпеки, що орієнтована на реалізацію заходів з приводу покращення продовольчої безпеки для малозабезпечених на різних рівнях та інші програми.

У 2019 році було підготовлено звіт «На шляху до спільної продовольчої політики для ЄС» міжнародною командою експертів ЄС зі стійких продовольчих систем (IPES–Food). У ньому наголошуються суперечливі цілі існуючої політики та потенціал для створення нових синергій. У звіті представлена нова архітектура управління продовольчими системами та пропонується конкретне бачення реформи та перебудови політики, які необхідні для створення стійких продовольчих систем. У звіті розглядалась можливість для створення нових взаємо підсилюючих зв'язків у секторальній економіці, які направлені на досягнення врівноваженості продовольчої системи.

Ідея загальної продовольчої політики ЄС ґрунтується на фермерах, підприємцях в харчовій галузі, громадських діячах, політиках і вчених, із котрими проводяться обговорення та консультування з приводу майбутнього дієвого розвитку продовольчої системи та досягнення її стійкості.

Європейська загальна політика охоплює питання поліпшення виробництва, упакування, розподіл і перероблення харчових товарів, захисту навколишнього середовища, органічних товарів і об'єднує визначені питання у хід дій для забезпечення світової продовольчої безпеки [39].

У США федеральна, державна та місцева політика впливає на багато складових продовольчої системи. Діяльність продовольчої безпеки США створена на сильній законодавчій базі. Державне регулювання продовольчої безпеки реалізовано згідно з законами «Про продовольчу безпеку», «Про поліпшення продовольчої безпеки». Стратегічні принципи забезпечення продовольчої безпеки в США: забезпечення населення якісним продовольством, вихід на світові продовольчі ринки, розвиток сільськогосподарського виробництва [64].

Звернемо увагу на агентство США з питань міжнародного розвитку (*англ. United States Agency for International Development, USAID*). USAID сприяє глобальній продовольчій безпеці, допомагаючи сім'ям та окремим особам задовольняти потребу в надійному джерелі якісної їжі та достатніх ресурсах для її виробництва або покупки. Це, в свою чергу, підтримує глобальну стабільність і процвітання. Вирішуючи основні причини голоду, USAID збільшує економічні можливості та зростання серед уразливих громад. Програми USAID спираються на силу Америки в сільському господарстві та приносять користь Америці. Наприклад, інвестиції USAID в дослідження допомогли фермерам за кордоном і в США захистити свій врожай від шкідників і хвороб.

Прийняття Закону про глобальну продовольчу безпеку 2016 року та Закону про повторну авторизацію глобальної продовольчої безпеки 2018 року зміцнили постійну двопартійну прихильність уряду США зменшити голод, недоїдання та бідність у всьому світі. У рамках цих зусиль USAID розширює комплексний підхід до боротьби з голодом та зміцнення продовольчої безпеки шляхом: 1) провідна ініціатива America's Feed the Future, спрямована на посилення зростання, харчування та стійкості на основі сільського господарства у співпраці з багатьма урядовими установами та відомствами США, приватним сектором, громадянським суспільством, дослідниками та університетами та урядами-партнерами; 2) надання невідкладної продовольчої допомоги, щоб уразливі верстви населення та люди з недоїданням могли вижити та відновитися під час кризи.

До недієвої продовольчої політики США слід віднести нерівні умови для виробників органічних та неорганічних товарів, закриття програм, що обмежують перепродукцію.

Стратегія продовольчої безпеки Японії ґрунтується на заходах уряду щодо мінімізації імпорту Агро продовольчих товарів із збереженням суворого протекціонізму в аграрному секторі. Державна аграрна політика Японії спрямована на зменшення продовольчої залежності від імпорту. Відповідно до Закону Японії «Про безпеку харчових продуктів». Стратегічні заходи щодо забезпечення продовольчої безпеки базуються на визнанні охорони здоров'я населення пріоритетом. У 1999 р. був прийнятий Основний закон «Про продовольство, сільське господарство та сільську місцевість», що призвело до зниження самоокупності [60]. Державна підтримка сільськогосподарського сектору виявилася неефективною для стратегічної продовольчої безпеки, що зробило Японію провідним світовим імпортером сільськогосподарської, рибної та морської продукції. Це було наслідком непродуманої аграрної політики держави, оскільки підтримка розвитку галузі та системи гарантованих цін на продукти харчування не знижували витрат фермерських господарств.

В останні десятиліття Канада приділяє значну увагу на державному рівні продовольчій безпеці. У 1996 році на Всесвітньому продовольчому саміті в Римі була прийнята Римська декларація про глобальну продовольчу безпеку та План дій, які схвалили принципи продовольчої безпеки на рівні окремої людини, домогосподарства, регіону, країни та світової спільноти. Одним із пріоритетів державної політики Канади є підтримка продовольчого забезпечення північних територій та арктичного регіону країни. [59]

Таким чином, аналіз напрямів діяльності та методів державного регулювання продовольчої безпеки дозволяє упорядковувати державу за видами продовольчої політики та інструментами її забезпечення:

- 1) Держави, чия діяльність продовольчої безпеки заснована на зосередженні уваги на імпорті продовольства. Такою державою є Японія, уряд якої проводить політику імпорту певних продуктів харчування.

2) Держави, стратегія продовольчої безпеки яких ґрунтується на експорторієнтованому продовольстві. Наприклад, до таких країн належать США та Канада, яким вдалося створити безпечний продовольчий комплекс, підтримуючи розвиток аграрного сектору, орієнтованого на внутрішній та зовнішній ринки.

Таким чином, економічно розвинені країни мають високоефективну стратегію продовольчої безпеки та відповідний набір державних заходів, механізмів та інструментів для її забезпечення. Провівши аналіз стратегій продовольчої безпеки зарубіжних країн, ми зробили наступні висновки.

Світовий досвід державного регулювання продовольчої безпеки є актуальним для України в сучасних умовах. Компенсація витрат виробників основної сільськогосподарської продукції призведе до зниження витрат, що в свою чергу підвищить рівень споживання цієї продукції населенням та конкурентоспроможність вітчизняної продукції. Теоретичні засади економічної продовольчої політики базуються на засадах класичних досліджень і трансформуються відповідно до рівня розвитку суспільства та етапів трансформаційних змін, особливостей соціально-економічного розвитку країни. Науково обґрунтовані підходи до дослідження та класифікації викликів і загроз забезпечать ефективні інструменти для прогнозування та прогнозування, а європейські підходи до обґрунтування економічної політики слугуватимуть орієнтиром для сучасної України.

2.3 Стратегії розвитку харчової промисловості в умовах глобалізації

Індикатори реалізації Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020» та набутий вітчизняний досвід виконання Програм діяльності Кабінету Міністрів України мають стати основою для обґрунтування Стратегії зростання «Харчова промисловість України – 2030».

При обґрунтуванні Стратегії зростання «Харчова промисловість України – 2030» в Інституті продовольчих ресурсів НААН було взято до уваги, переконливо аргументоване у звіті Проекту Форсайт, положення про те, що глобальна продовольча система не є єдиною чітко спланованою структурою, вона швидше є частково самоорганізованою з різних функціонально взаємодіючих складових. Останнє можна віднести також стосовно вітчизняної системи [76].

Щодо України, то входження її у світову продовольчу систему відбувається, зокрема, через зростання частки іноземного капіталу в активах приватизованих підприємств харчової промисловості, експорту сировинних ресурсів та продовольства, включення в технологічні ланцюги доданої вартості.

Таким чином, необхідно звернути увагу на особливості функціонування та розвитку безпосередньо окремих галузей харчової промисловості України.

М'ясопереробна галузь. Метою реалізації стратегії на довгостроковий період є: модернізація підприємств, відродження сировинної бази галузі, забезпечення в повному обсязі платоспроможного попиту населення на м'ясо та м'ясопродукти, нарощування експортного потенціалу продовольчих ресурсів.

Негативні тенденції, які необхідно подолати в середньостроковому періоді для досягнення поставленої мети, такі [31]:

- зменшення виробничих потужностей м'ясопереробних підприємств і скорочення кваліфікованого персоналу;

- постійне скорочення обсягів сировинних ресурсів для підприємств–виробників м'ясної продукції. Основна причина цього явища – зменшення поголів'я великої рогатої худоби у 2017 р. проти 2001 р. у 2,7 рази, поголів'я свиней – в 1,3 рази;

- високі, до того ж постійно зростаючі, ціни на м'ясну продукцію за низької купівельної спроможності населення, що зумовлюють надмірний попит на відносно дешевше м'ясо птиці. Споживання м'яса в Україні в розрахунку на одну особу на 35 % менше від рекомендованої норми (80 кг). Зі зміною структури споживання змінилася й пропорція виробництва м'яса – у 2017 р. від

2318,2 тис. т виробленого м'яса 52 % становило м'ясо птиці, 31 – свинини і лише 15 % – яловичини та телятини[36];

– збитковість вирощування великої рогатої худоби, зумовлену тривалим періодом окупності вкладених коштів і, водночас, неможливістю фінансування поточного виробництва;

– неефективний механізм реалізації програм державної підтримки сільського господарства, що впродовж 2008–2020 рр. фактично не забезпечив очікуваного зростання поголів'я великої рогатої худоби та свиней;

– недосконалий механізм державного регулювання імпорту м'ясної продукції, яка реалізується на внутрішньому ринку за значно нижчими цінами ніж вітчизняна продукція. Це ставить українських виробників в умови, за яких виробництво м'ясних продуктів (особливо яловичини) та їх подальша реалізація в Україні стає неприбутковою. У результаті скорочуються обсяги виробництва[31].

За оптимістичним прогнозом до 2030 р., який був актуальним в 2021 рік, передбачалось досягти:

– зростання загальних обсягів виробництва м'яса та м'ясопродуктів з усіх видів м'ясо–сировини порівняно із 2020 р. на 37,6 % (до 3189,9 тис. т); фонду споживання – на 29,4 (до 2844,6 тис. т); експорту – на 22,4 % (до 429,7 тис. т);

– скорочення імпорту в 2,8 рази (до 84,5 тис. т); зокрема за окремими видами м'яса:

– продукція із м'яса великої рогатої худоби: зростання обсягів виробництва в 2,1 рази (до 763,4 тис. т); фонду споживання яловичини – у 2,2 рази (до 687,3 тис. т); експорту – до 95,7 тис. т; імпорту – до 19,6 тис. т;

– продукція із м'яса свиней: зростання обсягів виробництва в 1,5 рази (до 1116,6 тис. т); фонду споживання – в 1,4 рази (до 1134,4 тис. т). Скорочення експорту свинини вдвічі (до 5,5 тис. т); імпорту – в 4 рази (до 23,3 тис. т);

– продукція з м'яса птиці: зростання обсягів виробництва на 4,5 % (до 1262 тис. т); експорту – на 19 % (до 322,1 тис. т). Скорочення: фонду споживання до 980,2 тис. т; імпорту – втричі (до 322,1 тис. т);

– наближення структури виробництва різних видів м'яса до попиту і раціональних норм споживання: частка виробництва яловичини має зрости до 23,9 %, свинини – до 35, у цьому випадку виробництво м'яса птиці становитиме 39,6, інші види – 1,5 % [68].

Молокопереробна галузь. Стратегія зростання передбачає у зазначений період забезпечити виробництво молочної продукції, обсяги та якість яких мають відповідати європейським стандартам, потребам вітчизняного ринку і кон'юнктурі на світовому ринку молочної продукції.

Визначальна тенденція сьогодення, яка вже нині стримує подальший розвиток молокопереробної галузі, безпосередньо пов'язана із сільськогосподарським виробництвом молока–сировини, обсяги якого порівняно із 2001 р. зменшилися в 1,3 рази – до 10,3 млн т. Водночас упродовж останніх років середній показник споживання населенням України молочної продукції (у перерахунку на основний продукт) складав не більше 210 кг на особу в рік, це близько вдвічі менше, ніж науково обґрунтований рівень.

Основні обсяги молочної сировини (приблизно 74 %), здебільшого низької якості, виробляють господарства населення. Тому молокопереробні підприємства віддають перевагу аграрним підприємствам, що недостатньо для їх нормальної роботи [8].

Зазвичай квоти на безмитний експорт молокопродуктів, зокрема до Євросоюзу, повною мірою не реалізуються. На це впливає невідповідність національних стандартів якості молочної продукції міжнародним стандартам.

За прогнозом до 2030 р., актуальним до 2022 року, передбачалось досягти:

- зростання обсягів виробництва молока–сировини на 46 % (до 15,1 млн т);
- збільшення фонду споживання на 48 % (до 12,6 млн т);
- підвищення експорту продукції з молока у перерахунку на основний продукт – утричі (до 2,48 млн т) [37].

Хлібопекарська галузь. Найважливіші стратегічні цілі розвитку: задоволення потреб населення у високоякісній хлібопекарській продукції на основі забезпечення конкурентоспроможності хлібопекарської галузі завдяки модернізації й інноваційному оновленню промислових підприємств та їхньої інфраструктури, включення до виробничо–збутових ланцюгів малого бізнесу, ефективної взаємодії із суб'єктами торгівлі та споживачами, раціонального використання сировинних і виробничих ресурсів [38].

Основні тенденції розвитку, які сформувалися на даний час:

– споживання хлібних продуктів населенням України у 2017 р. зменшилося проти 2010 р. на 7 % (до 103,4 кг на особу в рік), однак перевищувало рекомендовану норму (101 кг). Лише 25 %, або 1,1 млн т, спожитого обсягу хліба забезпечувалося промисловим виробництвом хлібопекарських підприємств, решта обсягу – підприємницьким (непромисловим) сектором;

– у непромисловому секторі, без належного контролю хлібобулочна продукція нерідко має невизначену якість;

– основною сировиною – борошном пшеничним промисловість забезпечена. Проте діючі стандарти на пшеницю містять занижені вимоги до показників якості зерна, що переробляється на хлібопекарське борошно. У результаті воно не повною мірою відповідає вимогам хлібопекарського виробництва;

– хлібопекарське обладнання надто енерговитратне. Обмеженість обігових коштів у промислових виробників унеможлиблює оновлення виробничих потужностей, що мають високий рівень спрацювання – майже 80 %, тоді як у харчовій промисловості в цілому цей показник складає 47 %. У згаданих умовах виробнича діяльність підприємств галузі вирізняється низьким рівнем рентабельності [49].

За оптимістичним прогнозом, який був актуальним до 2022 року, до 2030 р. передбачається:

- споживання хлібопродуктів має відповідати рекомендованій нормі – 101 кг на особу в рік. Частка промислового виробництва у забезпеченні нормативної потреби має зрости на 45 % (орієнтовно до 1,6 млн т);
- підвищення прибутковості виробництва до 12–15 %;
- перехід 40 % промислових хлібопекарських підприємств на альтернативні джерела енергії;
- охоплення прозорою звітністю та контролем якості до 90 % ринку хлібопродуктів, включаючи мережеву торгівлю і підприємницький (непромисловий) сектор [53].

Цукрова галузь Мета реалізації стратегії: здійснення модернізації, автоматизації та диверсифікації виробничих процесів у цукровій галузі на рівні світових лідерів виробництва, підвищення частки експорту цукру в загальному обсязі виробництва вітчизняних підприємств.

Основні тенденції функціонування. За останню чверть століття виробничі потужності галузі скоротилися майже на 75 %. Нині в країні функціонує 46 цукрових заводів, на яких за 2019/2020 МР було вироблено 2043 тис. т цукру.

Потужності діючих цукрових заводів становлять 3,7 тис. т переробки буряків цукрових на добу, а їх завантаженість – лише 47 %. Водночас, за відповідної модернізації, цей показник може зрости до 7,5 тис. т.

Незважаючи на зростання інвестицій у середньому по галузі, коефіцієнт спрацювання основних засобів на окремих цукрових заводах досягає 80 %. Разом з тим безпосередньо у галузі відсутні стабільні джерела фінансування для модернізації виробничих процесів.

За останні десять років обсяги експорту цукру збільшилися у 6 разів – до 617 тис. т. Зросла також частка експорту у виробництві до 30,2 %, що змінило рентабельність цукрових заводів з негативної на позитивну (6 %). Насичення внутрішнього ринку власною продукцією сприяло зниженню обсягів імпорту в 13 разів – до 7 тис. т. у 2020 р [54].

За оптимістичним прогнозом, актуальним до 2022 року, до 2030 р. передбачається:

- зростання обсягів виробництва цукру до 3700 тис. т на рік, тобто в 1,8 рази, що потребує розширення посівних площ буряків цукрових в 1,2 рази та підвищення виходу цукру з 1 га в 1,5 рази;

- забезпечення споживчого попиту на внутрішньому ринку на рівні 1400 тис. т;

- збільшення експорту цукру до 2200 тис. т, що становитиме 60 % його виробництва;

- забезпечення виробництва біоенергетичних продуктів через комплексну переробку на цукрових заводах цукросировини з виробництвом, крім цукру, біостанолу й завдяки цьому підвищення вдвічі доданої вартості від переробки буряків цукрових (у розрахунку на 1 га)[55].

Досягнення цілей, визначених Стратегією зростання «Харчова промисловість України – 2030», може бути реалізоване у прогнозованому періоді у разі макроекономічної стабільності в країні та сприятливої кон'юнктури на вітчизняному і світовому ринках продовольства.

Нині цьому мають сприяти такі фактори:

- забезпечення високої результативності запланованих реформ і поточних регуляторних заходів державних органів управління щодо поліпшення соціально–економічного становища в державі у середньостроковому періоді та у перспективі[58].

При цьому необхідно враховувати:

- недостатню спроможність вітчизняної економічної системи забезпечити необхідний рівень стійкого розвитку в кризових ситуаціях різного походження і масштабів;

- традиційну інерцію економіки у сприйнятті та недостатній реакції на заходи щодо її активізації;

- незадовільний рівень реальності прогнозованих сценаріїв і параметрів розвитку вітчизняної економічної системи у середньостроковому та більш тривалому періоді. Останнє, зокрема, викликає також недовіру і стриманість намірів зарубіжних інвесторів вести бізнес в Україні [65].

Водночас у сфері функціонування продовольчої системи необхідно зосередити зусилля на таких напрямках:

- удосконалення, модернізація підприємств харчової промисловості через залучення власних фінансових ресурсів та іноземних інвестицій;

- підвищення якості харчової продукції на основі гармонізації вітчизняних стандартів з міжнародними вимогами, посилення державного контролю за їх дотриманням;

- забезпечення можливостей повноцінного харчування, особливо дітей та людей похилого віку, на основі підвищення купівельної спроможності населення;

- державне фінансування та субсидування аграрних виробників у сфері малого та середнього бізнесу, зокрема на регіональному рівні;

- розширення експорту не сільськогосподарської сировини, а продовольчих товарів;

- подолання імпортозалежності. Більше забезпечення сільськогосподарською сировиною та харчовими продуктами вітчизняних виробників внутрішнього ринку;

- відродження вітчизняної галузі тваринництва;

- збереження родючості ґрунтів та поліпшення екологічного становища;

- ефективне, комплексне використання сировинних, енергетичних та земельних ресурсів.

У сучасних умовах відповідні стратегії розвитку національної економіки, її галузей і регіонів як нормативно–правові документи відіграють важливу роль у системі державного управління.

Слід звернути увагу на те, що Україна є одним з найбільших експортерів сільськогосподарської продукції. Найвагомішими частинами експорту продовольчих товарів є зернові культури, олія, насіння олійних культур та макухи, тверді відходи від вилучення рослинних жирів і олій. Основними країнами, в які Україна постачає аграрну продукцію, є Китай, Індія, Нідерланди, Єгипет та Туреччина.

В травні 2022 року, міжнародна група експертів IPES-Food, що формує дебати щодо глобальної реформи продовольчих систем завдяки політичним дослідженням та безпосередньому залученню до політичних процесів, виклала спеціальний звіт «Харчова цінова криза». Основною думкою статті є те, що провал реформування продовольчих систем дозволив військовим діям в Україні викликати третю глобальну кризу цін на продукти харчування за 15 років, і що можна зробити, щоб запобігти наступній. У квітні 2022 року світові ціни на продукти харчування продовжували фіксувати рекордно високий рівень, що сильно вдарило по країнах і населенню з нестабільністю продовольства. Цього року кількість голодуючих може збільшитися, за цим прогнозом, на 13 мільйонів. Спеціальна доповідь IPES-Food звинувачує фундаментальні недоліки в глобальних продовольчих системах, такі як велика залежність від імпорту продовольства та надмірні спекуляції товарами, в ескалації продовольчої безпеки, спричиненої вторгненням в Україну. Ці недоліки були виявлені, але не виправлені після попередніх стрибків цін на продукти харчування в 2007-2008 роках.

Водночас, ФАО (*англ. Food and Agriculture Organization, FAO*) виклала звіт «Оцінка продовольчої безпеки у 2022/23 рр. ...». Основною його думкою є те, що нинішній конфлікт між Україною та Російською Федерацією може сприяти подальшому розвитку значного погіршення глобальної продовольчої безпеки. Документ, нещодавно опублікований ФАО, свідчить про важливість як України, так і Російської Федерації на світовому аграрному ринку, виділяючи низку різних ризиків, пов'язаних з конфліктом. Безпосередня мета Робочої програми – сприяти моніторингу впливу українсько-російської кризи на продовольчу безпеку людей у вразливих країнах. Загальна мета Програми полягає в створенні та зміцненні статистичних даних про продовольчу безпеку для інформування систем моніторингу, систем класифікації та оцінок моніторингу та оцінки (M&E) для керівництва політикою та втручаннями.

Висновки до розділу 2

1. Систематизація сфер впливу та запропонованих ефективних напрямів розвитку харчової промисловості України дасть можливість збалансованого розвитку її основних ланок у складі продовольчої системи, сприятиме забезпеченню харчової безпеки держави.

2. Зарубіжний досвід державного регулювання продовольчої безпеки є актуальним для України в сучасних умовах. Компенсація витрат виробників основної сільськогосподарської продукції призведе до зниження витрат, що в свою чергу підвищить рівень споживання цієї продукції населенням та конкурентоспроможність вітчизняної продукції. Теоретичні засади економічної продовольчої політики базуються на засадах класичних досліджень і трансформуються відповідно до рівня розвитку суспільства та етапів трансформаційних змін, особливостей соціально-економічного розвитку країни. Науково обґрунтовані підходи до дослідження та класифікації викликів і загроз забезпечать ефективні інструменти для прогнозування та прогнозування, а європейські підходи до обґрунтування економічної політики слугуватимуть орієнтиром для сучасної України.

3. Для ефективного розвитку харчова промисловість має як сировинну базу, так і трудові ресурси. Проте існує ряд факторів, які не дають поштовху розвитку цієї галузі, зокрема: інноваційна складова, інвестиційна політика, нестабільна політична ситуація та інші. Вирішення цих проблем та впровадження певних заходів дасть поштовх розвитку харчової промисловості України.

4. На даний момент постає загроза світовій продовольчій безпеці. Військовий конфлікт в Україні сприяє підвищенню загрози глобальної нестачі продовольства. Підвищення вартості на товари першої необхідності вже збільшила кількість людей, які страждають від продовольчої кризи.

ВИСНОВКИ

На основі проведеного аналізу на тему: «Харчова промисловість як пріоритетна галузь економіки України», нами були зроблені наступні висновки:

1. Харчова промисловість завжди вважалася пріоритетною та стратегічно важливою для України галуззю, здатною не лише задовольняти потреби внутрішнього ринку, а й посідати важливе місце для держави в когорті країн світу – лідерів у виробництві харчових продуктів. Продукція, що випускається харчовими підприємствами, відноситься до товарів першої необхідності, тому користується постійним попитом.

2. Харчова промисловість України включає понад 40 різноманітних спеціалізованих галузей, підгалузей і виробництв, які формуються операторами харчового ринку різних організаційно-правових форм. Традиційно в його складі визначають смакові речовини (цукри, олійні, хлібопекарські, виноробні, алкогольні, алкогольні, алкогольні, пивні та безалкогольні, кондитерські вироби, макаронні вироби, фрукти та овочі, дріжджі, крохмаль і патока, сіль, ароматизатори).). проточну, молочну і рибну промисловість як самостійну групу галузей виділяють борошномельні та комбікормові.

3. Ефективність державного регулювання харчової промисловості в Україні залежить від вибору ефективних засобів та їх поєднання. На основі комплексної та взаємоузгодженої дії різноманітних інструментів державного регулювання можна досягти мети ефективного функціонування харчової промисловості.

4. Враховуючи вищевикладене, можна зробити висновок, що стан харчової промисловості стабільний та з перспективою подальшого розвитку. Спостерігаються тенденції зростання кількості прибуткових підприємств від загальної чисельності працівників та обсягу реалізованої продукції. Слід також зазначити, що продукція підприємств харчової промисловості є конкурентоспроможною як на внутрішньому, так і на міжнародному ринках. Є особливості зростання обсягів експорту продукції харчової промисловості.

1. Систематизація сфер впливу та запропоновані ефективні напрями розвитку харчової промисловості України забезпечать збалансований розвиток основних ланок продовольчої системи, сприятиме забезпеченню продовольчої безпеки держави.

2. Зарубіжний досвід державного регулювання продовольчої безпеки є актуальним для України в сучасних умовах. Компенсація витрат товаровиробників на основні види сільськогосподарської продукції призведе до зниження собівартості, що підвищить рівень споживання цієї продукції населенням та конкурентоспроможність вітчизняної продукції. Теоретичні основи економічної продовольчої політики базуються на основі класичних досліджень і трансформуються відповідно до рівня розвитку суспільства та етапів трансформаційних змін, особливостей соціально-економічного розвитку країни. Науково обґрунтовані підходи до вивчення та класифікації викликів і загроз забезпечать ефективні інструменти їх прогнозування та передбачення, а європейські підходи до обґрунтування економічної політики слугуватимуть орієнтиром для сучасної України.

3. Для ефективного розвитку харчова промисловість має як сировинну базу, так і трудові ресурси. Проте існує ряд факторів, які не дають поштовху розвитку цієї галузі, зокрема: інноваційна складова, інвестиційна політика, нестабільна політична ситуація тощо. Вирішення цих проблем та вжиття певних заходів дасть поштовх для розвитку галузі харчової промисловості України.

Отже, харчова промисловість є стратегічно важливою та соціально спрямованою галуззю народного господарства, від якої залежить добробут України, економічне та соціальне зростання її народу, відтворення та прискорений розвиток якої є найважливішою передумовою розвитку. подолання кризи та досягнення стійкого економічного зростання.

Таким чином, мета досягнута, всі завдання виконані.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Агропродовольче виробництво у 1990–2009 рр.: тенденції розвитку / Пасхавер Б. Й., Шубравська О. В., Крисанов Д. Ф., Прокопенко К. О. *Економіка АПК*. 2010. № 9. С. 13–20.
2. Актуальні проблеми правового забезпечення продовольчої безпеки України : монографія / О.М. Батигіна ін.; за ред. В.Ю. Уркевича та М.В. Шульги. Харків : Право, 2013. 326 с.
3. Антонюк В. П. Цілі сталого розвитку України та роль харчової промисловості у їх досягненні. *Modern economics*. № 11. С. 6–12. DOI: [https://doi.org/10.31521/modecon.V11\(2018\)–01](https://doi.org/10.31521/modecon.V11(2018)–01).
4. Безгінова Л. І. Оцінка інвестиційної привабливості підприємств харчової промисловості. Л. І. Безгінова, Л. Д. Забродська, Г. І. Забродська, О. М. Нестеренко. *Бізнес Інформ*. 2021. № 6. С. 259–264.
5. Бокій О. В. Чинники впливу на формування якості харчової продукції. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія : Економіка і управління*. 2019. Т. 30(69), № 4(1). С. 17–24.
6. Бондарев Т.Б, Сінічкіна Л.В. Харчова промисловість: засади правового регулювання в Україні. URL: <https://books.google.com.ua/books?id=nu9tBgAAQBAJ&lpg=PP1&hl=uk&pg=PP1#v=thumbnail&q&f=false>
7. Василенко Г. Посібник для малих та середніх підприємств м'ясопереробної галузі з підготовки та впровадження системи управління безпечністю харчових продуктів на основі концепції НАССР / Г. Василенко, О. Дорофєєва, Б. Голуб, Г. Миронюк. Київ : Міжнародний інститут безпеки та якості харчових продуктів (IFSQ). 2011. 236 с.
8. Виробництво промислової продукції за видами 2022. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2022/pr/ovp/arh_ovp_2022_u.html

9. Гаврилюк О.О., Терещенко Ю.В. Харчова промисловість та агробізнес: вплив COVID–19 URL <https://home.kpmg/ua/uk/home/insights/2020/03/agribusiness.html>
10. Гарькава В. Ф. Управління підприємствами харчової промисловості у системі економічної безпеки регіону В. Ф. Гарькава, А. Ю. Кліщевська *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. № 15. С. 38–45.
11. Гуткевич С. О. До питання регулювання інвестиційного процесу. *Міжнародна економічна діяльність країни в глобальній економіці : матеріали наук. семінару*. Київ : НУХТ. 2017. Вип. 12. Ч. 1. С. 4–6.
12. Гуткевич С.О. До питання регулювання інвестиційного процесу. *Міжнародна економічна діяльність країни в глобальній економіці : матеріали наук. семінару* за ред. проф. Гуткевич С.О. Київ : НУХТ. 2017. Вип. 12. Ч. 1. С. 4–6.
13. Денисюк І. Стратегія розвитку підприємства харчової промисловості: економічна сутність. *Економічний аналіз*. 2018. Т. 12 (3). С. 112–115. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecan_2018_12%283%29__25
14. Державна служба статистики України. URL : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
15. Держстат України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>
16. Дугієнко Н.О., Кельдер Т.Л. Державна підтримка підприємств агропромислового виробництва: досвід зарубіжних країн. *Економіка та підприємництво*. 2014. № 5(80). С. 135–140.
17. Єгоров Б. В. Оцінка конкурентоспроможності харчової продукції та рівня регіональної продовольчої безпеки. *Вісник ХНАУ. Серія : Економічні науки*. 2021. № 1 С. 303–321. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vkhнау_ekon_2021_1_23
18. Загальні технології харчової промисловості: навч. посіб. Київ : Компринт, 2021. 293 с.
19. Заїнчковський А. О., Сичевський М. П. Стан і перспективи розвитку підприємств харчової та переробної промисловості України. *Вісник соціально–економічних досліджень*. 2011. № 2. С. 22–26.

20. Заїнчковський А.О. Стан і перспективи розвитку підприємств харчової та переробної промисловості України. А.О. Заїнчковський, М.П. Сичевський *Вісник соціально–економічних досліджень*. 2011. № 2. С. 22—26.
21. Закон України «Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів» від 23.12.1997 № 771/97–ВР: URL: <http://zakon3.rada.gov.ua>.
22. Замлинський В. А. Європейська орієнтація інвестиційної політики підприємств харчової промисловості України. Проблеми і перспективи економіки та управління. 2015. № 2. С. 101–107.
23. Замроз М. В. Управління конкурентоспроможністю підприємств харчової промисловості України: дис. ... канд. екон. наук : 08.00.03 / Замроз Мар'яна Володимирівна ; Львів. нац. ун–т ім. Івана Франка.– Львів, 2018. 225с.
24. Іванченко П.М. Проблеми харчової промисловості в контексті управління галуззю. URL: www.pdaa.com.ua/np/pdf4/5.pdf
25. Ільчук В.П., Шпомер Т.О., Калініченко М.Ю. Проблеми та перспективи фінансового забезпечення розвитку харчової промисловості України. *Фінансові дослідження*. 2019. № 2 (7). URL: <http://ir.stu.cn.ua/123456789/20269>
26. Кириленко І. Г., Івченко В. Є., Дем'янчук В. В. Основні тенденції розвитку світового продовольчого ринку та виробництво продовольства в Україні. *Економіка АПК*. № 9. С. 34–45. DOI: <https://doi.org/10.32317/2221-1055.201809034>.
27. Кількість суб'єктів господарювання за видами економічної діяльності (2011–2020). URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2020/fin/pssg/pssg_u/ksg_ek_2011_2020_ue.xlsx
28. Кіржецька М. С., Кіржецький Ю. І. Економічна безпека підсистем харчової промисловості України: проблеми та пріоритети зміцнення: монографія. Львів: Ліга–Прес, 2018. 214 с.

- 29.Коваленко О. В. Ефективність інноваційної діяльності харчової промисловості в системі цілей сталого розвитку країни О. В. Коваленко, Л. О. Ященко *Економіка АПК*. 2021. № 5. С. 46–56. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/E_apk_2021_5_8
- 30.Коваленко О. В. Конкурентоспроможність харчової промисловості для сталого розвитку економіки: критерії та напрями підвищення / О. В. Коваленко, Л.О. Ященко. *Продовольчі ресурси*. 2021. Т. 9, № 16. С. 253–266. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pr_2021_9_16_26
- 31.Коваленко О.В.,Коткова Н.С. Інноваційно–інвестиційне забезпечення технічної модернізації як основа зростання конкурентоспроможності харчової промисловості. *Продовольчі ресурси*. 2020. № 14. С. 230—240. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pr_2020_14_26
- 32.Кодекс України «Податковий кодекс України» від 02.12.2010 № 2755–VI: станом на 20 березня 2018 року URL: <http://zakon3.rada.gov.ua>.
- 33.Крисанов Д. Ф., Тур О. В. Антикризове управління в АПК в умовах глобалізації. *Економіст*. 2013. № 7. С. 30–35.
- 34.Купріна Н. М., Баранюк Х. О. Ефективність діяльності підприємств харчової промисловості Одеської області: практичний аспект. *Економіка харчової промисловості*. Т. 7. Вип. 4. С. 28–34. DOI: <https://doi.org/10.15673/2312-847x.4/2015.56732>.
- 35.Кушнірук В. С., Сирцева С. В., Самойленко Ю. В. Тенденції розвитку промислового виробництва харчових продуктів: регіональний аспект. *Електронне наукове фахове видання з економічних наук «Modern Economics»*, №19 (2020), 101–107 <https://modecon.mnau.edu.ua> | ISSN 2521–6392
- 36.Лагодієнко В. В. Техніко–технологічна модернізація підприємств харчової промисловості як засіб підвищення конкурентоспроможності В. В. Лагодієнко, К. Б. Козак, С. В. Рибалко. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія : економіка та управління*. 2021. № 2. С. 28–3

- 37.Лагодієнко В. В. Технологічні інновації в забезпеченні конкурентоспроможності підприємств харчової промисловості / В. В. Лагодієнко, А. В. Завгородній, І. О. Шаповалова // *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2020. № 6. С. 291–297
- 38.Лагодієнко Н. В. Підходи до здійснення моніторингу інноваційного наповнення конкурентного потенціалу підприємств харчової промисловості Н. В. Лагодієнко, І. О. Шаповалова, А. Ш. Хутак. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія : економіка та управління*. 2021. № 2. С. 36–43.
- 39.Лушпаєв С.О. Поняття продовольчої безпеки за законодавством зарубіжних держав. *Форум права*. 2015. № 3. С. 135–142.
- 40.Любович А.А., Тарасова К.І. Аналіз харчової промисловості України. Статистика –інструмент соціально–економічних досліджень: збірник наукових студентських праць. Вип. 4. Ч. І–Одеса, ОНЕУ. 2020. С. 128—135.
- 41.Міненко М.А. Регулювання господарської діяльності галузей національної економіки. *Наукові праці Національного університету харчових технологій*. 2017. Т. 23, № 3. —С. 49—57.
- 42.Міністерство аграрної політики та продовольства України. URL : <http://minagro.gov.ua/>.
- 43.Москалюк М. М. З історії розвитку цукрової промисловості в Україні у другій половині XIX – на початку XX ст. *Український історичний журнал*. 2008. № 2. С. 75–85.
- 44.Мостенська Т. Л., Кундєєв Г. О. Харчування як складова продовольчої безпеки. *Наукові праці Національного університету харчових технологій*. 2016. Т. 22. № 3. С. 113–122.
- 45.Мостенська Т. Л., Кундєєв Г. О. Харчування як складова продовольчої безпеки. *Наукові праці Національного університету харчових технологій*. Т. 22. № 3. С. 113–122. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npnukht_2016_22_3_15

- 46.Нестерович В.Ф. Конституційно–правові засади інституту лобювання: зарубіжний досвід та перспективи для України: монографія. В.Ф. Нестерович МВС України, Луган. держ. ун–т внутріш. справ ім. Е.О. Дідоренка. Луганськ : РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2010. 752 с
- 47.Пашнюк Л. О. Харчова промисловість України: стан, тенденції та перспективи розвитку. *Економічний часопис – XXI*. 2012. № 9–10. С. 60–63.
- 48.Семенчук І.М., Мала К.Ю. Шляхи підвищення конкурентоспроможності підприємств харчової промисловості. *Агросвіт*. 2019. № 4. С. 56—61..
- 49.Піюренко І. О. Підвищення економічної стійкості харчових підприємств в умовах кризи. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2020. № 6. С. 250–254. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vchnu_ekon_2020_6_43
- 50.ПОКАЗНИКИ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ на 2022 – 2023 роки URL: https://mof.gov.ua/storage/files/p_DB.pdf
- 51.Прес–служба Мінагрополітики. URL: <http://www.minagro.gov.ua/node/24752>
- 52.ПРОГНОЗ ЕКОНОМІЧНОГО І СОЦІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ НА 2022–2024 РОКИ– Міністерство економіки України URL: https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwjh5rC_gqT3AhXltYsKHYYVgD3wQFnoECAoQAQ&url=https%3A%2F%2Fwww.me.gov.ua%2FFiles%2FGetFile%3Fflang%3Duk-UA%26fileId%3D623f138f-c267-4ae7-af07-64f0ec6646a9&usg=AOvVaw0dw_7pNku7VOaLxlQK8C-P
- 53.Римар О. Г., Мазуркевич І. О. Проблеми та перспективи розвитку харчової промисловості України. *Економіка та держава*. 2021. № 3. С. 66–70. DOI: 10.32702/2306–6806.2021.3.66
- 54.Розвиток промисловості для забезпечення зростання та оновлення української економіки : науково–аналітична доповідь / за ред. д–ра екон.

- наук Дейнеко Л.В. ; НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогнозув. НАН України». – К., 2018. – 158 с.
55. Розвиток харчової переробної промисловості за 2021 рік. Інформаційно-аналітичний портал АПК України. URL: <https://agro.me.gov.ua/ua>
56. Румик І.І. Механізм забезпечення продовольчої безпеки в ринковій економіці. *Вчені записки університету «КРОК». Серія : Економіка*. 2013. Вип. 33. С. 63–70.
57. Сахацький М.І. Інструменти державної підтримки експортного потенціалу аграрних підприємств України. М. Сахацький, І. Ксьонжик. *Економічний часопис Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. 2016. № 2. С. 29—36.
58. Семенчук І.М., Мала К.Ю. Шляхи підвищення конкурентоспроможності підприємств харчової промисловості. *Агросвіт*. 2019. № 4. С. 56—61.
59. Сенишин О.С. Світовий досвід державної підтримки розвитку агропродовольчого комплексу та напрями його використання у вітчизняній практиці. *Управлінські інновації*. 2012. Вип. 2. С. 55–68.
60. Сеперович Н., Шевцов О. Продовольча безпека в Україні: стан, проблеми, шляхи вирішення. *Актуальні питання аграрної політики*. Київ, 2002. С. 254–300.
61. Сичевський М.П., Коваленко О.В., Куць О.І. Механізми забезпечення реалізації стратегічного потенціалу продовольчих систем. *Продовольчі ресурси*. 2020. № 14. С. 7–19
62. Сичевський М.П., Коваленко О.В., Куць О.І., Юзефович А.Е., Яценко Л.О. Інноваційна конкурентоспроможність харчової промисловості України в глобальних вимірах сучасності: концепція зростання та шляхи досягнення. Монографія. Київ, 2020. 139 с.
63. Сичевський М. П., Юзефович А. Е., Коваленко О. В. Стратегія зростання «Харчова промисловість України – 2030» (передумови і перспективи). К.: Аграр. наука, 2019. 32 с. ISBN 978–966–540–548–1

- 64.Скрипчук П.М., Хоменко А.Є. Аналіз досвіду країн–членів СОТ щодо забезпечення продовольчої безпеки та використання цього досвіду в Україні. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2014. Вип. 120. Ч. I. С. 219–233.
- 65.Стратегія розвитку експорту продукції сільського господарства, харчової та переробної промисловості України на період до 2026 року: розпорядження Кабінету Міністрів України від 10 липня 2019 р. № 588–р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/588-2019-%D1%80>
- 66.Тараненко Г.Г. Сучасні підходи до державного регулювання продовольчої політики. *Інтелект XXI*. 2015. № 1. С. 50—55.
- 67.Тюхтенко Н.А. Інструменти та методи регулювання сільськогосподарського виробництва. Н.А. Тюхтенко, С.А. Карунос *Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу*. 2011. № 1(13). С. 47—50.
- 68.ХАРЧОВА І ПЕРЕРОБНА ПРОМИСЛОВІСТЬ УКРАЇНИ. СЕКТОРАЛЬНА ЕКСПОРТНА СТРАТЕГІЯ 2019–2023. Міністерство економіки і торгівлі України. Україна Нов. Київ. 2021. 60с.
- 69.Харчова промисловість в Україні. *mozok.click* » *Географія*.2018. URL: <https://mozok.click/2046-harchova-promislovst-v-ukrayin.html>
- 70.Харчова промисловість України: ретроспективний аналіз та сучасні проблеми розвитку. *Економіка АПК*. 2018. № 9 С. 77
- 71.Харчова промисловість України: стратегічні аспекти розвитку: монографія / за заг. ред. акад. НААН Я. М. Гадзала; Інститут продовольчих ресурсів НААН. К.: Аграр. наука, 2016. 380 с.
- 72.Харчова промисловість як основа продовольчої безпеки та розвитку держави Сичевський М. П. Харчова промисловість як основа продовольчої безпеки та розвитку держави. К.: Аграр. наука, 2019. 388 с. ISBN 978-966-540-459-0
- 73.Харчова промисловість України: стратегічні аспекти розвитку: монографія. Я. М. Гадзало та ін.; за заг. ред. акад. НААН Я. М. Гадзала;

- Нац. акад. аграр. наук України, Ін-т продовол. ресурсів. Київ : Аграрна наука, 2016. 378 с.
- 74.Хрип'юк О.В. Інструменти державного регулювання харчової промисловості України. *Економіка і соціальний розвиток*. 2018. С. 35–45
- 75.Як виглядає структура споживчих витрат у домогосподарствах України та окремих країн світу? Економічний дискусійний клуб. URL: <http://edclub.com.ua/analitika/yak-vyglyadaye-struktura-spozhyvchyh-vytrat-u-domogospodarstvah-ukrayiny-ta-okremyh-krayin>
- 76.Foresight. The Future of Food and Farming (2011). Executive Summary. The Government Office for Science, London. URL: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/288129/11-926-future-of-food-and-farming-summary-russian.pdf
- 77.Kerry L. Shannon, Brent F. Kim, Shawn E. McKenzie, and Robert S. Lawrence. Food System Policy, Public Health, and Human Rights in the United States. *Annual Review of Public Health* Vol. 36:151–173 (Volume publication date March 2015). URL: <https://doi.org/10.1146/annurev-publhealth-031914-122621>.
- 78.Prosekov A.Y., Ivanova S.A. Food security: The challenge of the present. *Geoforum*. 2018. Vol. 91. P. 73–77.
- 79.The treaty of rome. 25 March 1957. 80 p. URL: https://ec.europa.eu/romania/sites/romania/files/tratatul_de_la_roma.pdf
- 80.White Paper on food safety. 2000. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/?uri=LEGISSUM%3A132041>.

ДОДАТКИ

Додаток А

Узагальнена схема сфер впливу для забезпечення ефективних механізмів регулювання розвитку харчової промисловості [55]

<p>Сфери впливу для забезпечення ефективних механізмів регулювання розвитку харчової промисловості</p> <p><i>Мета</i> – забезпечення продовольчої безпеки населення, гармонійного розвитку виробництва та розширення експорту продовольства на основі інновацій</p>			
<p>А. Інноваційний розвиток виробництва та інфраструктури, стимулювання виробників всіх форм власності</p>	<p>Б. Забезпечення сприятливого інвестиційного клімату, ефективності інвестицій</p>	<p>В. Вдосконалення та гармонізація нормативно-законодавчого поля та форм звітності</p>	<p>Г. Забезпечення безпечності та досягнення високої якості продукції</p>
<p>Д. Стимулювання попиту споживачів, забезпечення фізичної та економічної доступності продовольства</p>	<p>Е. Розширення експортного потенціалу</p>	<p>Ж. Наукове забезпечення розвитку харчової промисловості</p>	<p>З. Досягнення паритету цін і прибутковості виробництва</p>
<p>І. Гармонізація продовольчих ланцюгів «виробництво сировини – переробка продукції – транспортування – реалізація готової продукції»</p>	<p>К. Екологізація виробництва, впровадження сучасних продуктових трендів та здорового харчування</p>	<p>Л. Подолання регіональних дисбалансів, посилення ролі громад</p>	<p>М. Нівелювання загроз та небезпек, стратегічне планування та довгострокове прогнозування, моніторинг та коригування програм</p>

Стратегічні інструменти державного регулювання у сфері продовольчої безпеки у зарубіжних країнах

Країна	Стратегічні напрями державного регулювання продовольчої безпеки			
	Державна підтримка та розвиток аграрного сектору	Державне регулювання ціноутворення на ринку	Державна соціальна політика та соціальна підтримка населення	Державне регулювання забезпечення якості продукції
США	Консервація і вилучення з обороту земель; стимулювання експорту шляхом надання експортної компенсаційної надбавки фермерам; стимулювання концентрації сільськогосподарського виробництва; субсидування урядових програм підтримки розвитку окремих галузей аграрного сектора; кредитування сільгоспвиробників під заставу аграрної продукції шляхом надання компенсаційних виплат	Закупівля надлишку продукції у фермерів; застосування планових (гарантованих) цін на окремі види продовольства та їх корегування; середньострокове кредитування країн-імпортерів для мотивації закупівлі американської сільськогосподарської продукції	Програми продовольчої допомоги малозабезпеченим верствам населення	Контроль імпортованих продуктів харчування; підготовка кадрів для контролю якості продовольства; фінансування лабораторій, державних програм у сфері безпеки харчових продуктів
Канада	Державна підтримка АПК: авансові платежі фермерам, надбавки цін для забезпечення доходності продукції, надбавки до обсягів виробничих витрат у формі кредитної підтримки, компенсації відсотків за кредитами, гарантії за кредитами; податкові пільги щодо підтримки доходності сільськогосподарського виробництва; страхування доходів фермерів і компенсація державою страхових платежів	Встановлення мінімального граничного рівня цін на сільськогосподарську продукцію	Державна підтримка поставок продовольства в північні регіони; участь у міжнародних програмах продовольчої та гуманітарної допомоги	Система державних стандартів якості і безпеки продукції, моніторингу і контролю

Японія	Структурні програми розвитку АПК, створення аграрних підприємств за кордоном з метою диверсифікації імпорту, заходи інтенсифікації виробництва і підвищення конкурентоспроможності продукції; програма спеціального асигнування, надання субсидій виробникам, фінансування проектів із запровадження новітніх технологій у сільському господарстві (тваринництво)	Політика протекціонізму, встановлення високих імпортних бар'єрів для продуктів, імпорту яких може конкурувати з внутрішнім виробництвом; державне регулювання зовнішньоторговельне регулювання; регулювання продовольчого ринку	Продовольча підтримка малозабезпечених груп населення	Законодавче регулювання застосування комплексу заходів із безпеки і контролю якості продукції
--------	---	---	---	---

Джерело: систематизовано автором на основі [1; 4; 8; 10; 14; 16; 18; 19; 23]